

T. M. TRAUTNER OG HANS ERINDRINGER

Ved *Ellen Pedersen*

Nærværende dagbog fra 1864 er skrevet af T. M. Trautner, der var stiftsfysikus på Fyn fra 1881 til sin død 1903; han deltog som frivillig underlæge ved Artilleriet i krigen 1864, endnu før han havde afsluttet sit medicinske studium.

Theodor Martinius Trautner blev født den 27. juli 1838 i Sorø, hvor faderen var garvermester og agent, han blev student fra Sorø Akademi 1858 og gav sig derefter til at studere medicin i København.

I 1862 kom han ind paa Regensen, boede her, til han meldte sig som frivillig til hæren, og vendte tilbage hertil i oktober 1864, da han var blevet hjemsendt fra krigen; her blev han boende, til han fik sin medicinske embedseksamen sommeren 1865.

Efter 1½ års kandidatjeneste på københavnske hospitaler nedsatte han sig som praktiserende læge i Bogense i december 1866. Her giftede han sig 1867 efter flere års forlovelse med den 7 år yngre Sofie Amalie Thykjær, datter af farver H. K. Thykjær i Æbeltoft. 1881 flyttede familien til Odense, efter at Trautner var blevet udnævnt til stiftsfysikus.

Et fremtrædende træk i Trautners karakter synes at have været en ubændig energi, der i studentertiden – i alt fald indtil han havde været med i krigen – gav sig udslag i, at han var en sikker deltager i festerne i medicinsk forening, på Regensen og i Studenterforeningen, om man skal dømme efter hans „scrapbog“ kaldet Allehaande. Han var desuden ivrig studentsanger og ivrig skandinavist. Han har fra det nordiske studentermøde i København 1862 i Allehaande

Stiftsfysicus T. M. Trautner.

omhyggeligt opbevaret listerne over deltagere og kvarterværter, sidstnævnte omfattende adresser fra Regensen til Chr. VII's Palæ, majestætens bolig, og alle sangene, der blev digtet til lejligheden – et ikke ringe antal. Ligeledes findes i Allehaande programmer og sange fra studentersangforeningsturen til Sønderjylland, da Istedløven blev rejst.

Det kan da næppe undre, at han som så mange andre studenter meldte sig som frivillig „da krigen stod for døren“. En trang til at bytte pligtarbejdet ved studierne med lysten til at opleve eventyr og udrette bedrifter har nok også spillet en rolle.

Trautner giver kun forsigtige ytringer herom i dagbogen; dog meddelte han, da han fik sit ridderkors, at det havde han jo lovet Sofie at komme hjem med. Men måske spejler noget af Trautners egen stemning før krigsudbruddet sig i det brev, som en regenskammerat

skrev til ham i januar 1864 (brevet er offentliggjort i en kronikserie i Berlingske Tidende 1914):

..... Ja, I kan sagtens, Børn, I ligger derovre paa den hellige Jord, og hver Dag kan bringe Eder store Begivenheder, som aldrig vil glemmes, men vi andre, som bliver tilbage, medens alle Tanker, alle brændende Længsler er ovre hos Eder, og Livet her gaar sin vante Gang, for os er det haardt nok, naar Vennerne forlader os Alle haaber og ønsker Krig, og du kan tro, du bliver ikke med de mindste. Polens Kamp for Livet kan endnu blive udkæmpet ved Rhinen, Italiens og Ungarns ved Ejderen Man paastaar nu, at Kanalflaaden og 30.000 Mand er i Vente. Og Napoleon, som til dette vidunderlige Skridt af Englænderne ganske tørt svarer, at han vil afvente Begivenhedernes Gang, man maa ikke forhindre Tyskerne i at forløbe sig; lad os blot faa Dansen i Gang, saa skal det ikke vare længe, før der bliver spillet op til Francaise. Frankrig og Sverrig-Norge, det er nu de eneste, jeg tror paa, om saa alle Filistre med Bille og Dagbladet i Spidsen ti Gange erklærede, at Skandinavismen var ungdommelig Fantasteri, og at Carl XV og Sverrig vil blive siddende hjemme og kukkelure, medens Tysken plyndrer Danmark. Ja, Februar 1864 kommer til at indeholde mærkelige Dage i Danmarks Historie. Gud give Sejr og Lykke!

En beskrivelse af Trautner i felten foreligger fra generallæge H. Laub, der skrev en mindeartikel i „Vort Forsvar“ den 12/4 1903. Laub var under krigen i 1864 underlæge ved 3. infanteriregiment:

„Trautner var en type, han var en figur i landskabet, kendelig for alle og kendt af alle, der færdedes i Dybbølstillingen under belejringen Nogen overflod på medicinske læger kan der ikke have været, siden man betroede denne medicinske student denne ingenlunde ringe post at være læge ved artilleriet i Dybbølstillingen. Meningen var vel nok den, at han skulle blive i Sønderborg og tage sig af de syge, der ikke kunne rykke med over i stillingen, men efterhånden som situationen blev alvorligere, forsvandt Trautner mere og mere fra Sønderborg og opholdt sig mellem sine artillerister med

standkvarter i en af skanserne, jeg har glemt hvilken – men det var i en af de midterste – og forresten stadig på turné mellem de andre . .

Trautner havde en firskåren figur, et noget stort og allerede stærkt skaldet hoved med den slags blondt hår, der aldrig bliver gråt, klare lyseblå øjne, der strålede bag et par guldbryller, ikke uligt en fra Dickens såre bekendt og såre elskværdig figur, en lighed, der ikke formindskedes ved hans frimodige optræden, altid den samme over for enhver, det være sig menigmand eller højere officerer (Trautner så ud til og blev antaget for at være 45 år gammel) Han kendte alle eller behandlede dem dog, som om han kendte dem tilstrækkeligt, og i ethvert tilfælde kendte alle ham

Jeg ved ikke, hvad man skulle mest beundre hos Trautner, den utrættelighed, hvormed han kunne vedblive at røgte sit ofte meget strenge og tunge hverv . . . eller hans store personlige elskværdighed over for sine medmennesker i dette blodige stævne, eller hans store personlige mod.“

Trautner blev fremhævet i specialrapporterne fra kampen den 18. april (Cohen: De faldnes Minde, 1865), og major Jonquieres nævner i sin bog „Det danske Artilleri i 1864“ at „den frivillige underlæge Trautner vil være kendt af mange i arméen for sit mod og sin aldrig svigtende udholdenhed“.

Belønningen herfor var det ridderkors, han kom hjem fra krigen med, og som han året efter kunne møde op med, da han skulle til embedseksamen i medicin.

Efter endt studium kom hans vældige energi til udfoldelse inden for den praktiske lægevirksomhed. Han udgav i 1881 „Vejledning i Sundhedspleje og Sygepleje for Landboere og andre“, han rejste landet rundt og holdt utallige foredrag om sundhedspleje og hygiejne senere også om tuberkulosens bekæmpelse, han var medstarter af „Dansk Sundhedstidende“, og i andelsbevægelsens forår fik han ideen til dannelse af sygeplejeforeninger og foreninger, hvis medlemmer slog sig sammen om at lønne en sygeplejerske, der efter nogle måneders uddannelse skulle stå til tjeneste for foreningens medlemmer. Han

virkede ivrigt for udviklingen af sygekassevæsenet og var formand for „Alm. dansk Lægeforening“ i perioden 1883-89.

Sin trang til eventyr og lyst til at opleve nyt fik han formodentlig udløsning for på sine talrige udenlandsrejser, selv om han aldrig rejste for eventyrets skyld alene.

I 1882 blev han regeringens konsulent i sygeplejesagen, og på sygeplejesagens vegne foretog han rejser til Norge og Tyskland, ligesom han i 1885 med statsstøtte tog til Holland, Tyskland, Svejts og Norditalien for at gøre sig bekendt med sygekasseinstitutionerne i disse lande, og han deltog i lægekongresser i Rom og Moskva.

Ikke underligt, om der dannede sig en nimbus om Trautner, og heller ikke underligt, hvis antallet og størrelsen af hans bedrifter under krigen i 1864 voksede i årenes løb, sådan som minder fra soldatertiden i al almindelighed har for skik.

Her skal nævnes et par eksempler.

Fra dagbogen for den 26. marts: Iaftes fandt jeg Toppen af en (granat) i min Vogn, sad fast i Vognbunden uden at have slaaet den igennem.

Laub skildrer i mindeartiklen tildragelsen således:

En dag kørte Trautner og jeg sammen i en trænvogn fra Dybbøl Mølle ind mod Sønderborg. Pludselig mærkede vi et stærkt stød, som om vognen var hoppet over en sten, men i næste øjeblik følte Trautner det mærkelig varmt om fødderne. Det var den ene af de toppe, der var falden i vognen ind under sædet, hvor vi begge sad. Den kom frisk fra fad; den anden tog jeg for symmetriens skyld.

Fra dagbogen for den 3. april (beretningen om granaten, der ramte Trautners seng).

Herom meddeler Laub:

En nat vågnede han (Trautner) ved et brag, farer ud af sengen og vil trække rullegardinet op for at se, hvad der var på færde. Snoren var i uorden, men så falder det ham ind, at han jo er ene i huset og således ikke kan genere nogen ved at gå ind i stuen ved siden af i den meget lette påklædning. Ligesom han vil åbne vinduet, får han

svar på, hvad larmen betød, idet en granat farer ind gennem vinduet i hans sovekammer, igennem hans seng og ned i en kælder, hvor den springer. Således kan man komme til at skyldte en rullegardinsnor sit liv“.

Endnu bedre bliver beretningen i en anden nekrolog, hvis forfatter som kilde angiver den da afdøde dr. N. R. Bay i Svendborg (Bay var også underlæge i hæren i 1864, men hverken han eller Laub nævnes i Trautners dagbog):

„Det var om aftenen, før prøjserne bombarderede Sønderborg. Dr. Bay og hjælpere havde med magt transporteret Trautner, som i flere døgn uafbrudt havde været i skanserne, til deres fælles kvarter i Sønderborg. Da de var vel komne i seng, begyndte bombardementet af den åbne by. En granat tændte i huset lige overfor, hvor krigsarkivet bevaredes. Så havde Trautner ikke ro længere; trods Bays kraftigste modforestillinger forsvandt han ud „for at redde de unyttige og gamle papirer“. „Jeg blev i min seng“, fortsatte Dr. Bay, „og indstuderede en kraftig skændeprædiken til Trautner, når han kom tilbage“. Efter en god times forløb åbner Trautner atter døren ind til det fælles værelse. Endnu mens han stod i den åbne dør, kom der en granat, som plantede hele vindueskarmen og en god del af muren i Trautners seng og rullede Bay ud af sin seng henad gulvet. „Min kraftige skændeprædiken løb ud i det lettende udbrud: Denne gang tror jeg, din ubændige iver har reddet dit eget liv.“ fortalte Bay.“

Den bedste af historierne findes slet ikke i dagbogen. Den er antydet i nekrologen i „Illustreret Tidende“ og gengives således i „Mid-delfart Avis“:

„Det var i Lazarettet. Udenfor larmede Slaget, og indenfor jam-rede Syge og Saarede. Kugler og Projektiler beskrev hvislende deres Baner fra Geværmundinger til Menneskekroppe, og Baare efter Baare bares ind i Lazarettet.

Pludselig spaltedes Teltets Tag af en Granat. Den faldt paa Jorden mellem Baarer og Feltsenge. I næste Nu vilde den eksplodere og sprede Død og Ødelæggelse over alle.

Da var det, at den unge Trautner sprang til. Med Fare for at blive majakeret (!) greb han den krudtfyldte Granat og kylede den langt bort – ud af Lazarettet.

Faren var overstaaet.

For denne lige saa menneskekærlige som modige Daad fik han Ridderkorset.“

Man forstår, at den elskværdige Trautner ikke har nænnet at offentliggøre sin dagbog, mens han var i live.

For dagbogen er nøgtern, hvilket måske hænger sammen med, at mange af optegnelserne tydeligvis er skrevet ned nogle dage efter, at begivenhederne har fundet sted. F. eks. forekommer en optegnelse for den 2. januar efter den 21., og midt i beretningen fra den 16. marts står der pludselig: (dette er den 25.). Måske har Trautner haft løse papirlapper, som han har skrevet begivenhederne ned på først til støtte for hukommelsen og så lavet en slags endelig redaktion i dagbogen. Dens nydelige orden kunne tyde på det og ligeledes den omstændighed, at der i de brudstykkeagtige offentliggørelser af den, som familien foretog efter Trautners død (i „Ugens Tilskuer“ 1911 og i Berlingske Tidende 1914), forekommer dagbogsoptegnelser, som nok findes, men er anderledes placeret i dagbogen. Denne har f. eks. kun optegnelser fra den 7., 9., 12. og 14. april, mens familiens offentliggørelse har optegnelser også fra den 8. og 13.

Jeg har benyttet Trautners ortografi; men da tegnsætningen i originalen er yderst sparsom, er største parten af tegnene tilføjet af mig, idet jeg dog har beholdt de få punktum'er, Trautner har sat, på den plads, hvor han har anbragt dem.

Underlæge Trautner 1864.

MINE ERINDRINGER FRA KRIGEN 1864.

T. M. Trautner.

Da Krigen i Decb. stod truende for Døren, meldte jeg mig som frivillig Underlæge hos Djørup. Han tilbød mig en Plads strax, men da jeg gerne vilde være med til Fredrik VII Bisættelse i Roeskilde 19. Decb., bad jeg om at måtte vente. Den 21. Decb. fik jeg min Udnævnelse som Underlæge ved Artilleriet og skulde møde mig snarest mulig i Slesvig. Uniformen fik jeg i en fart istand, og den 23. Aften tog jeg Afsked og kørte afsted. Det var et forrygende Stormvejr; vi kom kun langsomt afsted, standsede jævnligt, holdt $\frac{1}{2}$ Time i Ringsted, hvor jeg traf Kristian Krarup, og naæde først

Sorø 12¹/₂ efter at have holdt flere Gange for at meisle Lokomotivet fri for Telegraftraadene. Her blev vi til min Glæde; mine Forældre vare gaaede hjem, men jeg fik dem snart og fik en Bøuf og blev optøet. Iuleaften blev jeg hjemme, og Fader fulgte mig Iuledags Morgen, Fredag d. 25. Decb., til Korsør. I Nyborg fik jeg hilst paa Fru Clemensen, hvis Mand bliver min overordnede Læge, og fik Bud til ham. Da jeg med Diligencen naaede Odense Postgaard og opholdt mig i Gæsteværelset, til mit Værelse blev gjort istand, omringedes jeg af Odense Politikere, der længe snusede om mig, indtil En (Sick) spurgte: „Hr. Kaptajnen kommer vel fra København, hvorledes er Stemningen?“ Jeg diskede op med mine Nyheder, Halls Afgang osv. Da jeg siden kom ned igen, var min Rolle udspillet og Alle i Færd med Aviserne.

D. 26. Kl. 3 op, med Diligencen i et kedeligt Regnvejrr til Assens, 5 Mil, fik en god Frokost paa Dampskibet til Aarøsund, saa 2 Mil til Aabenraa og kom til Flensborg Kl. 8 efter at have kørt 17 Mil i Diligence. Undervejs fik jeg i Hoptrup Reiseselskab i en ganske ung Pige, Camilla Larsen, der grædende kom ind og lidt efter fortalte, hun første Gang skulde fra Hjemmet for at være i Iulen i Tønder. Vi passiarede livligt, saa Humøret blev snart bedre; jeg gav hende det halve af et Hefte Digte og lovede at besøge Hoptrup Præstegaard engang. I Flensborg besøgte jeg Senator Neuffert, min gamle Ven fra Sangforeningsturen, da vi rejste Løven paa Flensborg Kirkegaard,[†] og Pastor Munch, hvor jeg traf Clemensen. Næste Formiddag naaede jeg Slesvig og mældte mig til Tjeneste hos min Overlæge, Poulsen. Jeg fik et Par Kvarterbilletter og valgte paa Mad. Esselbachs Raad en Brygger i Altstadt (Bierbrauer Brüning, Lollfuss N. 87). Familien var dygtig tysksindet; der laa en Mængde Soldater paa Loftet, som havde det daarligt nok. Jeg selv fik et lille Værelse med Alkove-seng, utæt og koldt, da der fyredes med Tørv i den store Kakkelovn, som næppe blev opvarmet før Aften. Til Oppasser fik jeg en lille tyk Iyde, der snart blev saa tyk, at han næppe kunde faa Armene ind til Kroppen. Det varede noget, inden jeg fik lært ham at banke paa en

Dør, inden han kom ind i Stuen; hans Banken var kendt af mine Venner; han vidste ikke, hvad Benklæder var, kun Bovser. I Mad. Esselbachs Hotel² spiser vi samlede til Middag under fuld Musik. Tjenesten giver ikke meget at bestille; jeg møder om Formiddagen hos Poulsen, syner de mødende Syge; fejler de noget videre, sendes de strax paa Hospitalet. Der arbejdes stadig paa Skandserne udenfor og kommer hver Dag ny Soldater til Byen.

Tirsdag den 29. var jeg paa min første Tur paa Vogn til Skandserne N. 12 og 14, hvor jeg inspicerede Mandskaberne, der var opstillet paa Rad, og spiste Frokost med Lieutnanterne i Røde Kro, hvor der laa 4 i Kvarter. Der fortaltes, at Brohovedet ved Frederikstad er sprængt idag og Lasarettet i Rendsborg opgivet, saa det lader til at blive til Alvor med Krigen. Jeg tager Timer i Ridning, da jeg skal have Ridehest. Berideren siger, jeg er skabt til Ridning; springe paa Hesten kan jeg trods nogen, men holde mig fast, de(t) kniber de(t) med. Han lader mig ride uden Stigbøjler paa Sadel, det kniber svært at holde fast med Benene, men saa lærer jeg at sidde, siger han. En Dag tog Hesten Reisaus med mig, jeg holdt mig fast med Hænderne i Sadlen og fik den standset. Det bliver kun faa Timer, jeg faar, da Dragonerne, han er ved, snart skulle bort. Vejret er prægtigt Frostvejr, men hundekoldt.

Nytaarsaften Torsdag gav jeg Soldaterne paa Loftet 5 rbd. til at solde op, hvad de gjorde med Glæde; her er overfyldt allevegne, 10-50 Soldater i hvert Hus, saa Logiet er knapt, og den bare Halm at ligge i. Jeg selv var til Gilde hos Mad. Esselbach med c. 130 Officerer, men morede mig daarligt; der var mindre Vid og Lune, færre Taler, bedre Drikkevarer, men større Raahed end ved de Studentergilder, jeg er vant til; og Talerne var ovenikøbet Studenter. Kl. 3¹/₂ vilde jeg hjem, men kunde ikke banke mine Værter op, saa jeg maatte ligge paa en Sofa hos Esselbachs og fryse Nytaarsnat. Endnu har jeg ingen Hest faaet, saa jeg maa gaa ud til Skandserne.

Idag 1. Ian. var jeg hos 2 Syge i N. 12, som maatte paa Hospitalet. Aftenerne er kedelige, jeg gider ikke gaa til Esselbachs, jeg kender saa faa Officerer, sidder mest hjemme og læser Chirugi og Operationslære. For at være nærmere ved Overlægen flyttede jeg hen i Fredrikstad 8. Kvarter N. 59 hos en Bager. Kvarteret var bedre, ligeledes en Kvist med Vinduer til alle Sider, med stor Bilæggerovn, der tjener mig til Sæde det meste af Dagen, da jeg ikke faar den rigtig varm før Aften. Jeg staar gerne tidlig op, henter selv Ild i Bageriet og læser flittigt, besørger Patienterne om Formiddag(en), rider en Tur. William ved 3. Regiment har jeg intet set til, han er bleven Skriver, er taget fra Cappeln, men hvorhen vides ikke.

9. Ian.

Frosten vedvarer, er bidende haard, Soldaterne have det strengt, mange mangle Kapper, og Tæpper er her kun faa af; dog er deres Humør ret godt, og der er ikke mange Syge. Igaar hos Lieutenant Brønnum i N. 12, der havde en daarlig Fod; jeg lod ham vise mig rundt i Skandsen og forklare mig alt.

10. Ian.

William kom spadserende 2 Mil ind til mig, viste ham Skandserne, spiste til Middag og fik en Lhombre med en Lieutenant om Aftenen. Jeg har ikke sluttet mig til nogen enkelt, tilbringer min meste Tid herhjemme i Ro i min gode Klædeslobrok, som jeg har faaet lavet til at bære under min Kappe; min lange Pibe nyder jeg, har i det hele endnu ikke mærket ret meget til Krigslivet. Desmere mærker Soldaterne det. Iordarbejderne ere ophørte for Kulden.

13. Ian.

Der ises paa Slien en 12-15 Alen bred Rende i den 11 Tommer tykke Is, som en Damper skal holde aaben, men den fryser til om Natten, saa man kan gaa paa den om Morgen. Jeg har været hos Hansen paa Døvstummeinstituttet, en gammel Regensianer, og hos Boghandler Tryde.

14. Ian.

Ieg er bleven flyttet ud til Lille Dannevirke en lille Mil fra Byen hos en Gaardmand Clausen, har faaet mig en kold Stue uden Kakkelovn, med en sammentømret Seng, $\frac{1}{2}$ Alen for kort, med god Halm i. Stengulv. Fire store Kister til Møbement. Her er hundekoldt, da det fryser 11°R. , min Slobrok er god nu; jeg sidder hjemme i Slobrok og Overfrakke. Et lille Træbord har jeg faaet stillet op, en Spand til Vandfad. Nu er jeg kommen paa Krigsfod, jeg forsynede mig godt med Fødemidler i Slesvig, saa jeg spiser kold Mad hjemme, faar min kogte Mælk om Morgenen. Folkene ere ret flinke, Konen kan godt tale Dansk med min Oppasser, men vil kun tale Tysk med mig, Manden ligesaa. Jeg spiser i Røde Kro med 4 Lieutanter. Maden er yderlig slap: sød Suppe uden Gryn afvexlende med Vælling uden Gryn, altid med Tvebakker; til Eftermad Arme Riddere vexlende med Pandekager. Af og til gaar jeg derfor til Slesvig og spiser.

18. Ian.

Ieg har endel at bestille med Kvartersyge, ogsaa lidt private Folk, har hver Dag lange Spadsereture til Skandserne i det prægtige Frostvejr, saa jeg er træt om Aftenen. Kl. 7 kommer Anders og lægger i Kakkelovnen, der giver god Varme fra sig; Stengulvet er dækket med et Par Sivmaatter, Bordet med et rent Lagen og mine Bøger. Den ene Kiste er kommen ud med stort Besvær, den andens Laag er vendt om til at ligge i som Sofa, saa jeg har det nu lidt mere hyggeligt, naar jeg sidder i Slobrok med Sivsko ovenpaa de store Vandstøvler og Sivskammel og den lange Pibe. Jeg er frisk og sund, har skrap Appetit, 4 Rundtenommer Rugbrød om Morgenen til en lille Terrin kogt Mælk. Jeg ligger og læser til 8, saa er der lidt lunt; saa kommer Anders med Vandballien, hælder mig helt over med iskoldt Vand. Han gyser ved det, undrer sig over, hvor lidt Tøj jeg har paa. Intet Uldtøj, kun Skjorte, Vest og Frakke og tynde Benklæder over 2 Par Strømper i gode lange Fedtstøvler. Efter Badet Mælkebrødet, saa de

Syge, saa ud til Kvartersyge, Kl. 12 ussel Middag i Kroen, om Em. igen en Tur til Syge eller ind til Slesvig til Mad. Esselbach for at spise igen. Om Aftenen tidlig i Seng eller en Passiar med mine Lieutnanter. De hedde: Svendsen, Rasmussen, Gnudtzmann, Fibiger, Drevsen, Hohlenberg, Brønnum, Haagensen, Kofoed Hansen, Bentzen, Elster og et Par til, jeg ikke husker. Moltke er Kaptajn her, Sick i Slesvig, begge gifte med kønne unge Koner, som ere herovre. Igaar sendte jeg Anders ud til en af mine Lieutnanter med et rigtigt Uriasbrev, hvori jeg bad om at faa ham tagen under Behandling og lære lidt militær Skik. Han blev naturligvis let dygtig ud af Mandskabet for sin umilitær Maade at hilse paa, sin Gang osv. Folkene herhjemme sidde netop og gotte sig over at høre Fortællingen om hans Bedrifter, som han netop beretter dem. Man lur ham, sin Mad skal han nok sørge for at faa, om han skal gøre Kvalm for det. Jeg keder mig mindre her end i Slesvig, har ogsaa noget mere at bestille. Folkene have det bedre her end i Slesvig, de fleste af Bønderne ere gode ved dem. Et Sted hos en rigtig Tydsker maatte jeg gøre Kvalm; Manden havde kørt alle sine Sengklæder bort, men maatte under en daglig Mulkt af 5 rbd. hente dem igen og fik dobbelt Indkvartering. Jeg kunde faa et helt flot Værelse hos ham, men bliver nu hellere her. Her kommer nok snart mere Militær, og saa kom jeg alligevel til at fløtte for en højere Officer, som det gik et andet Sted, hvor Kapt. jog Lieutnanten ud, men selv maatte flytte for en Oberst. Jeg fik igaar nogle Vanter til Uddeling³; de kom godt tilpas. Aviser og Sange ere ogsaa blevne sendte til stor Glæde for Soldaterne, der paaskønne, hvad der gøres for dem. Det er en Fornøjelse at have med dem at gøre, de ere nøjsomme og tilfredse. Jeg har ladt mig vise alle de enkelte Dele af Kanoner osv. for at forstaa mig lidt paa det og studerer Artilleristernes Instruction og Lærebøger, da det er rart at vide lidt Besked. Skandserne ere prægtige, navnlig rager Bustorp, N. 12 og N. 14 svært op, og bag Dannevirke, der er udbedret, er der Ly for Soldaterne. Det lader til, at det snart vil gaa løs; heller det end ny Indrømmelser.

21. Ian.

Det er nu blevet Tøvejr, hvad der er godt for Stillingen, men slemt for Soldaterne; Vejene ere opblødte, man ælter i Dynd, og mine lange Ture ere besværlige nok, da jeg endnu stadig maa gaa; jeg har ingen Kantinesoldat og intet Tornyster, maa gaa med en lille Taske paa Siden med et Par Flasker i. Jeg har hidtil kun sendt 2 Syge til Hospitalet. Igaar spiste jeg hos Esselbach, saa sølet som jeg var, men jeg var kommen til den kedelige Ende, sad ligeoverfor General Lüttichau mellem 2 Oberster. I Eftermidd. kom Kapt. Thomsen af Generalstaben; da jeg kendte Terrænet godt, fulgte jeg ham omkring lige ud til N. 19 for paa Kortet at afsætte Grøftvolde, der skulde sløifes, hvor Kavalleriet kunde gøre Anfald osv. Jeg har faaet en Ambulancebaare ind istedetfor den ene Kiste; den havde staaet der siden 1828 og maa være voxet i den Tid, thi den vilde ikke ud, men blev siddende i Døren, saa vi maatte have Dørkarmen slaaet fra. Det er første Fæstningskompagni, som ligger her. Imorgen skal jeg til Hollingsted og iovermorgen til Mysunde til Visitation.

2. Ian.

I Officers Sangforeningen med Hertel og 3 andre Læger, morede mig godt, hørte rigtig god Sang, blandt andet Agander, Tagander, Vinberg af Jastrau og Møller og en Tredie.

25. Ian.

Det er et rædsomt Føre, Vejene ere kun en halv Alen Lerdynd, der svømmer mellem 2 Grøfter; trættende at gaa i. Det var ret interessant at se Hollingsted med Oversvømmelserne, men det var Regnvej og tyk Luft, saa der var ikke megen Fornøjelse derved. Til Mysunde kom jeg ikke, hvilket var kedeligt. Poulsen tog ene derud. Idag kom Major Recke med sit Batteri, og jeg skulde jages ud af mit Kvarter, men holdt tappert igen og slap for denne Gang. Længe varer det nok ikke, da der stadig kommer flere Folk. Imorgen skulle vore Artillerister til at ligge i Træbarakker, der ere byggede lige bag

Skandserne. De ere Pokkers smaa, kun beregnede til Folk af 5 Fods længde og 1 Alens Bredde. Jeg har protesteret hos Oberst Vahl, men uden Nytte. „De ere gode nok til den Slags Folk“, sa' han, hvorover jeg blev vred og tog lidt vel ivrigt til Genmæle.

28. Ian.

Igaar en drøj Dag med Arbejde. Først Kl. 10 red jeg paa en gammel Kamel, der stødte forfærdentlig, ud til N. 18, saa gik jeg til Store Dannevirke, hvor jeg i en Gaards Storstue har indrettet mig et lille Hospital til 4 Syge, saa efter Middag til N. 16. Derefter maatte jeg køre i øsende Regnvejrs til en syg civil Mand og kom hjem Kl. 6. Jeg sad (og) spillede L'hombre, maatte saa vandre en Fjerdingvej til en syg Mand.

30. Ian.

Vi have nu faaet klart Frostvejrs igen. Batteriet er i Emd. taget bort. Iaften kommer et helt Regiment. Jeg har faaet et prægtigt strikket Tæppe af Svigermoder(s) røde Klædestrimler; det er varmt.

31. Ian.

Kl. 10 og Kl. 2 inat kom der Indkvartering, men som drog bort igen. I Eftermiddag kommer et Regiment, som skal ligge her. Kapt. blev jaget ud af en Major, denne igen af en General, Høg over Høg. Mandag Aften 1. Febr.

Her er Røre i Byen. Inat hørte vi Torden, det var Sprængning af flere Broer. Saa kom der Husarer, der fortalte, at Preusserne vare gaaede over Ejderen; nu er altsaa Krigen der. Gnudtzmann maatte flytte ind til mig, Kaptajnen til 3 Lieutnanter. Saa kom der iaften en Ritmester og en Lieutnant og vilde jage mig ud, men jeg blev; han kom i min Seng, Lieutnanten paa Gulvet i Halm og jeg i min Ambulancebaare. Iaften kom Poulsen herud, fortalte, han var bleven Overlæge ved et Regiment, saa jeg skulde foreløbig være Enelæge. Alt er Uro og Forvirring, hele Huset er fuldt af Soldater, hele 200 mand; her koges Kaffe fra Aften til Morgen. Jeg maa ind til

Slesvig for at høre, hvordan jeg skal forholde mig, jeg kan dog ikke saadan være Overlæge.

3. Febr.

Inat purrede vi ud Kl. 1 og har siden staaet paa Forpost og ventet Fjenden. Angrebet paa Midsunde skal være tilbageslaaet, vi juble. Vi ere nu 7 Officerer her i Værelsen(t), i Halm paa Gulvet en gammel Major ved 5. Regiment.

4. Febr.

Skandse N. 16. Alt er optaget af Fjendens Nærværelse. Igaar forbandt jeg de første Saarede Flygtninge fra Affæren ved Klosterkro⁴. Dr. Ralph af Husarerne og jeg har indrettet os en lille Ambulance i mit Værelse, der ligger lige ved Oxevejen, hvor Folkene maa forbi. Det første Saar, jeg saa, var mærkeligt. Soldaten kom gaaende, fortalte mig, at han havde faaet en Kugle i Ryggen, jeg mente, det var umuligt. Io, han var falden ved den. Da jeg klædte ham af, havde Kuglen ramt Skulderbladet, var gaaet rundt om Brystkassen mellem Ribbenene og Huden og sad foran paa Brystet under Huden. Jeg skar Kuglen ud og gav ham den. En anden var ramt gennem Foden, i det han løftede den i Løbet, men var smuttet mellem Mellemfodsbenene uden at beskadige Benet, saa han kunde gaa. En tredie fik en Kugle gennem Laaret forpaa lige over Knæet; var den kommet et Par Linier længere nede, var Kapselen bleven aabnet. Inat kamperede jeg under aaben Himmel bag en Skandse paa den mudrede Mark med et Tørklæde over Ansigtet for Sneen. Da jeg vaagnede, var Kappen fruset til Iorden og jeg dygtig kold, saa jeg maatte løbe mig varm.

7. Febr.

Søndag Morgen ombord paa Freja.

Det har været nogle forfærdelige Dage, jeg har oplevet, indtil jeg nu kommer her, jeg vil søge at samle det, skøndt Alt næsten løber i Et for mig. De sidste Dage ved Dannevirke var jeg Nat og Dag paa Benene. Vejret var koldt, jævnlig Snefog. De ulykkelige Soldater laa

lang Grøftvoldene, byggede Hytter ud fra dem med Kviste og lidt Halm, som de kunde faa fat i. Der var aldeles ikke sørget for noget til dem, Brændsel var der intet af, skøndt vi paa Tilbagevejen saa Millioner Tørv, som der blev stukket Ild paa, for at Fjenden ej skulde faa fat i dem. Der laa endel Brædder ved Jernbanen, men saa stor var vore Folks Retsfølelse, at de først de sidste Dage begyndte at tage fra dem til at bygge med, og intet blev røvet fra Bønderne. Artilleristerne fik ingen Naturalforplejning i mange Dage, maatte nøjes med de tørre Beskøjter og det saltede Flæsk, der fandtes i Skandserne. En Dag kom der en Marketender, alle strømmede til ham, og Artilleristerne, der vare i Skandserne, kom sidst; men da Ritmesteren raabte til Dragonerne, at Artilleristerne ikke havde fået Mad i mange dage, gik Dragonerne villigt tilbage og lod de Andre komme først til. Der var saa faa Artillerister, at der kun var 4 Mand til hver Kanon; derfor maatte Infanteristerne indøves i Kanonexercis. Det Værste var den evige Uro, der var over de Kommanderende; vi havde en Kæde langt udenfor Skandserne, men ikke destomindre maatte vore Artillerister ikke engang ligge i Barakkerne, der dog laa umiddelbart bag Skandsen, saa de hurtigt kunde komme ind i den, nej, de maatte Dag og Nat være ved Kanonen, thi Afløsning var der ikke. Lød der et Skud langt ude i Kæden, alarmeredes hele Linien, Adjudanterne fløj afsted. Kavalleriet joges frem fra Husly og tilbage igen. Kort, der var en Uro og Spænding hos de Kommanderende, som om de aldrig havde set Krig før. Udfør N. 17. laa lige udenfor Skandsen et lille Hus, der mest brugtes til at svire i, hvorfra Fjenden vilde kunde med Geværer pille alt Mandskabet bort ved Kanonerne. Det nænnede de ikke at rive ned; der var rettet en Kanon mod det, som skulde skyde det ned, naar Fjenden kom, hvis det da ikke var for sildigt. Ingen fik Nattero, et enkelt Skud kunde alarmere hele Linien. Jeg gik Nat og Dag langs Linien, ind og ud af Skandserne, op og ned af Volden, fra Bivouak til Bivouak, aldrig blev jeg anraabt, aldrig kendte jeg Feldtraabet, som jeg dengang ikke vidste var til, men jeg gik aldeles uhindret. Iernbanen gik lige til Danne-

virke Vold, hvor Skinnerne vare opbrudte; der kom Tog, men for-gævedes ventede man med dem at faa Brændsel og Forplejning osv. Trods alt dette var Aanden hos Soldaten mageløs; Infanteristerne paa Volden ønskede, Tyskerne skulde komme, med Volden foran dem kunde de staa sig en mod fire. Artilleristerne udholdt det strenge Liv Nat og Dag uden at knurre, længtes efter at komme til at skyde. Jeg havde 4 Kvartersyge liggende i Store Dannevirke, d. 2. Febr. mældte de sig selv raske, skøndt de ikke vare det. Jeg blev en Aften hentet til en Soldat med en voldsom Blodspytning, jeg vilde strax lægge ham ind paa Lasarettet, men han bad for sig, han kunde ikke undværes, han var Spasmageren i Skandsen, der holdt Modet oppe i de andre. Næste Dag sprang han, forvred Foden meget stærkt, jeg ordinerede kolde Omslag, og for at komme sig hurtigt laa han den kolde Nat med Foden i en Spand koldt Vand, og næste Dag saa jeg ham hoppe om paa et Ben i Skandsen. Kanonen kunde ikke undvære ham, nu da de maaske skulde skyde. Heldigvis fik jeg ham med paa min Vogn paa Tilbagerøget. Natten mellem 4 – 5 Febr. tilbragte jeg bag Skandse N. 12. Anders var kommen hjem fra Slesvig med en stor Kurv Madvarer og Drikkevarer, jeg fik lavet Punch ved Bi-vouakilden, det muntrede Folkene. Det var et prægtigt Syn fra Vol-den at se alle Blussene med de mørke Skikkelser om. Folkene vare begyndt at finde sig lidt tilrette, og trods alt var Modet glimrende og Humøret godt. Da kom d. 5. Febr. Om Eftermiddagen sagde Majoren mig, at der var kommen Ordre til, at Infanteriet skulde ud af Skandserne, da der skulde foretages vigtige Arbejder der, han vidste ikke, hvad det skulde betyde; jeg gik ud til N. 13 og fik desværre at vide, hvad det betød. Artilleristerne vare i fuldt Arbejde med at ødelægge, Krudtkarduserne snittedes op, og Krudtet hældtes paa Sneen. Kugler kastedes omkring, Brandrørene ødelagdes, og Ka-nonerne fornagledes. Det var et sørgeligt Arbejde for Folkene, mange grød, navnlig ved at fornagle deres kære Kanoner. Flere spændte sig selv for og slæbte Kanoner gennem Snavset hen til Iernbanen, for at de kunde komme med den, men forgæves, der kom intet Tog og

hentede dem. Jeg gik hjem, fik rekvireret en Vogn, læssede min Bagage paa, fik fat i et Par Syge, som jeg fik paa Vognen, og begyndte Kl. 8 Tilbageetoget. Det var en bidende Kulde; jeg frøs trods Uldtøj, Slobrok og Kappe. Ingen Vegne kom vi, jeg var 6 Timer om de første 2 Mil og blev da ked af at køre. Uordenen var frygtelig. Trodset, der de andre Dage blev sendt tilbage, naar blot et Skud lød i Kæden, spærrede den Nat Vejen. Hestene kunde ikke staa, en ussel Marketenderkærre kunde spærre hele Vejen for et Batteri. Der var ikke Spor af Kommando til at ordne. Og jeg kom endda hurtig frem; trods Alt viste Folkene, hvad der boede i dem; naar de hørte, der var Syge og Saarede paa Vognen, trak de til Side og lod os komme forbi. En hel Time tilbragte jeg med at løbe frem og tilbage og agere Trainkommando. Min Kappe med de 2 Knapper paa Skulderstroppen lod dem vel antage mig for Lieutenant, og den antagne Myndighed lystredes; flere Kærrer med usle Ralliker for lod jeg kaste i Grøften eller ind paa Marken, fik de trætte op af Grøfterne, men det var ikke til at udholde at løbe frem og tilbage for at efterse, hvad der stoppede. At nu Trainkommandøren til Hest – NB skærpet – kunde have udrettet grumme meget, er sikkert nok; jeg saa, hvor gerne Folk lystrede. Min Dragt, navnlig Uldtøjet jeg ikke var vant til, generede mig forfærdelig. Jeg havde af Sindsbevægelse intet spist siden om Morgen, følte nu Sult til Trætheden. En Soldat, der kom forbi, da jeg sad i Grøften, gav mig en Endeskive Rugbrød, der smagte mig udmærket. Senere sad jeg med Ryggen mod Døren til et Bomhus, Konen aabnede den, og jeg faldt sovende ind i Stuen; hun kogte for tyvende Gang Kaffe paa Grumset, og det Varme smagte mig udmærket. Senere kom jeg til en Kro, hvor jeg fik Mad, og den sidste Mil kørte jeg ind til Flensborg, hvor jeg kom Kl. 10 Formiddag; 14 Timer havde jeg været om den Vej, jeg under andre Forhold let havde gaaet paa 6, og jeg var endda en af de kraftigste og var blandt de første. Folkene laa af Træthed langs hele Vejen paa den frosne Sne, jeg purrede mange op af Søvn. Selv var jeg dødtræt efter de 4 foregaaende Døgn's Kamperen paa Marken og navnlig ved den

nedslaaede Sindsstemning. Dette Tilbagetog kom jo som et Torden-
slag for os, vor Stilling var jo endnu ikke angrebet, vi kendt ikke,
hvorledes Stillingen var de andre Steder, vidste kun, at Mysunde
havde holdt sig tappert, og at Fjenden var tilbageslaaet ved Slesvig.
I Flensborg var Alt paa Benene, ved enhver Dør stod Folk med
Spande fulde af varmt Øl, sød Suppe, Suppe osv., som blev grebet
med Begærlighed. Alle vare glade ved at give som ved at tage. Jeg
blev trukken ind i et Hus med en Kaptajn og en General til et prægtigt
dækket Bord med varm Mad, og saaledes gik det alle. Siden gik
jeg til Neuffert, hvor jeg fik mig vadsket og for første Gang Støv-
lerne af Fødderne i 5 Døgn og ren Skjorte paa, hvad der forfriskede;
man saa grulig ud af Nattevaagen og Snavs. Jeg fandt min Vogn
om Eftermiddagen paa Torvet, hvor jeg havde sat den Stævne, fik
mit Tøj ombord paa Damperen Freja, med hvilken Artilleristerne
skulde gaa til Sønderborg for at komme rask afsted til at besætte
Skandserne. Vi hørte fjern Kanontorden, og der blev fortalt om
Fægtningen ved Sankelmark. Da vi sejlede ud af Flensborg Fjord,
blev der skudt fra den sydlige Side. Vi naaede Sønderborg saa sent,
at Kaptajnen ikke kunde se at gaa ind med Skibet, saa vi maatte
blive liggende, skøndt vi kunde se Lysene i Byen. Det var en drøj
Nat overpaa den foregaaende Anstrengelse, endel af Folkene vare
komne fra Mysunde med Kapt. Hertel. Vejret var afskyeligt koldt
og Snefog af og til. Folkene knurrede, der maatte stadig være et
Par Officerer paa Dækket, mens de andre var nede i den varme Ka-
hyt. Der raabtes paa Mad. Anders havde naturligvis reddet Madkur-
ven, der netop var blevet godt fyldt den foregaaende Dag i Slesvig;
og desuden faaet fat i 2 Rugbrød og en Blikspand fuld af Beskøjter.
Jeg stillede mig op med dette, delte Beskøjter og Rugbrød ud med et
Stykke Pølse eller Ost til hver, og da ingen mældte sig til det Sidste,
raabte jeg, at nu maatte de ikke klage over Sult mere. Det var den
værste Nat for Folkene, og ikke desto mindre bleve de strax kom-
manderede ud i Skandserne, men Hertel erklærede, at det kunde de
ikke, de maatte først have nogle Timers Hvile og Søvn, som de da

ogsaa fik, idet de blev sendte til Ladegaarden, hvor de fik et godt Leje i Halmen.

Ieg havde været inde hos Corpslæge Rørby og beklaget mig over at blive Enelæge, da jeg ikke havde Examen, men han erklærede mig at det jo havde gaaet godt hidtil, jeg havde jo næsten ikke sendt Syge til Hospitalet. Skulde der komme noget iverjen, kunde jeg jo blot henvende mig til ham. Folkene, jeg laa hos i Lille Dannevirke, græd ved Afskeden, fik mit Portræt til Erindring.

Ieg fik Kvarterbillet til Doktor Gade, hvor vi laa en Mængde Officerer. Fruen var mageløs flink, vedblev at rede op til dem, der kom, paa Gulvet, og vi sov, dygtig træt. Mandag 8. mældte jeg mig til Vahl, men han erklærede, at han ikke vidste, om der var Brug for mig her eller andet steds, det maatte Stabslægen om. Jeg gik da til ham, han vidste ikke Besked om Noget, jeg kunde gaa, som jeg vilde; Sagen var, at 1. Komp. under Moltke var kommanderet ombord igen for at gaa til Frederits, dets Officerer kendte jeg bedst fra Dannevirke; jeg gik da ombord med dem, men kort før de sejlede, faldt det mig ind, at Dyppel blev angrebet før Frederits, og de andre Officerer fik mig saa til at gaa iland igen ved at fortælle mig, at 4. Komp. laa i Sønderborg. Ieg skyndte mig da til Rørby og sae ham, at jeg valgte at blive, da jeg saa foruden 6. Komp. under Hertel og 3. under Sick kunde tage 4. Komp. under Bartholin, som laa i Sønderborg. Ia, det var jo rart, sa' han, og saa kan de jo tage Ingeniørerne med, som have forlangt Læge. Jeg skyndte mig tilbage til Gades og var heldig nok til at faa Kvarter der igen. Korpslægerne Pape og Bricka laa ogsaa der, havde Værelse indenfor mit. Det var en drøj Uge med Arbejde; ikke blot havde jeg selv en Mængde Syge af Artilleriet og Ingeniørerne, men der kom stadig Marodører af 7. Reg., hvis Læge Reymann boede i Huset, og hvor de derfor søgte til. 7. Regiment var nemlig gaaet Nordpaa og Lægen med det. Det Meste var saarede Fødder, enkelte med koldbrandsagtige Saar, desuden Diarrhoer og Følger af Kulde, Sult og Mangel paa Søvn. Jeg var ikke fri hele Dagen, min Trappe var næsten stadig fuld, Korpslægen havde

intet at bestille, sagde en Dag til mig: Dette kan De jo ikke holde ud, nu skal de idag tage min Vogn og køre dem en Tur til Augustenborg, imens skal jeg besøge de Syge. Dette gjorde jeg da ogsaa, det lettede godt at komme ud. De Syge bleve nok experede i en Fart, men kom næste Dag igen i forøget Tal. Da Ugen kom tilende, og jeg fik mine Stykelister, viste det sig, at jeg havde havt henved 2000 Mand at sørge for foruden Marodørerne, saa det ikke var underligt, at der var Arbejde. Jeg viste da Rørby Listerne, og han indrømmede, det var for meget, vilde saa tage et Par Fæstningskompagnier fra mig, men da jeg bad om at holde Artilleriet samlet og slippe Ingeniørerne, tillod han det strax. Jeg var kun faa Gange i Skandserne, de saa ikke godt ud strax; havde Tydskerne gaaet paa strax, kunde der næppe være gjort stor Modstand, maaske ikke være løsnede ret mange Skud. Der arbejdes ufortrøden trods det slette Vejr, baade i Skandserne og navnlig paa Løbegravene mellem Skandserne. Officererne have nogle ret hyggelige Smaahuse af Brædder med muret Skorsten uden for hver Skandse, Kakkellovn til at koge paa, Stole, Bord og et Rum paa Gulvet med Halm i til Seng. Her i Sønderborg er der stor Forvirring, Folkene gaa omkring og bede om Brød, da de mangle Naturalforplejning, Byen er overfyldt, ethvert Loft fuld af Soldater og ethvert Værelse af Officerer; Gades ere mageløs venlige, men Fruen synes ikke rigtig om, at de mange Folk stadig snavse hendes Trapper til, og Divisionslægerne ere generede af dem – da de skulle gennem mit Værelse! De laane stadig min Støvleknægt, som jeg lavede mig ved Dannevirke og heldig reddede paa Tilbageslaget⁵. Ia, endog efterat de vare flyttede i Byen, kom Oppasseren herhen for at laane den. Paa Tilbageslaget mistede jeg kun min Kiggert, hvis Foderal jeg fandt tomt i Flensborg.

Onsdag, 10. Febr.

Idag har der været en større Fægtning ved Ragebøl og Sottrup, der kom endel Saarede, jeg fik Tid til at komme lidt paa Lasarettet og hjælpe til. En Mand var truffen af en Kugle paa Underkæben

lige forfra, den var gaaet tvers gennem Halsen, sad paa Bagsiden og havde mærkeligt nok ikke beskadiget Aarerne, kun knust Underkæben fortil. Andersen og Eberlin er hos mig, de længes efter Arbejde, hvad jeg unægtelig ikke trænger til. Sundhedstilst. er iøvrigt ikke daarlig, lette Forkølelser og daarlige Fødder, jeg har kun sendt 2 paa Lasarettet. Det er mærkeligt nok, hvad Folkene kan taale, Kulden generer dem mindre end Regnvejr, men de ere rigtignok indpakkede forsvarligt. En Mand, hvis Bryst jeg vilde undersøge, havde 9 Lag uldent paa, det kneb at komme ind til Skindet, men han laa da ogsaa i en aaben Vognport med Lungebetændelse. Han forbausedes, da jeg ved at knappe Vesten op viste ham mit bare Bryst, han havde jo set mig ligge paa Marken og sove med ham ved Dannevirke.

Lørdag 14.

Arbejdet har holdt strængt ved hele Ugen; idag har jeg ovenikøbet Sygelisterne at lave. Det er snart det mindst behagelige, men de maa jo til, ellers fik Divisionslægerne jo ikke videre at bestille; i denne Uge i det Mindste have mine To havt fuldstændig Ferie⁶. Det er iøvrigt en Skam, at de ældre prøvede Læger skal nøjes med den Slags Forretninger og saa unge uprøvede Folk som jeg besørge de Syge.

Onsdag 17. Febr.

Fjenden er nok idag rykket ind paa Broager Halvø, han har iøvrigt holdt sig rolig. Ieg har nu faaet mig en hel flot Lejlighed, Overlæge Hvidding boede i Doktor Reymanns Lejlighed, men da han kom paa Kant med Fru Gade, saa han hverken fik Kaffe eller Renlighed, blev han ked af det og flyttede, og jeg fik hos Pladskommandanten Lov til at flytte ind der. Lejligheden er helt forladt af Familien. Ieg har nu Entre med Seng i, Dagligstue med Tæppe, Gyngestol, Sofa, Bogreol. Lille Soveværelse med stort Køkken, hvor Anders ligger. Lejligheden gaar ud til Gades Trappe, men har Køkkentrappe, hvor mine Patienter kunne komme op ad uden at genere Gades. De

andre Værelser ere aflaaede med Møbler i. Jeg spiser stadig hos Gades og er ofte inde hos dem. Fruen er en rar, venlig Kone, men sygelig, og der er 3 Børn, som jeg giver mig endel af med. Jeg har faaet mig en Kantinesoldat, en Artillerist, en flink Fyr, Iensen, rolig og uforsagt, og har faaet Køretøj med 2 Heste og Kudsk, saa nu er jeg godt stillet. Men jeg har jo ogsaa alle Kanonerne paa Als med, vil hveranden Dag køre i Alsstillingen, hveranden i Dyppelst. Tum-melen i Byen vedvarer, Kirken og Kirkegaarden er fuld af Halm, bruges til Indkvartering; det ser underligt ud at se Kirkestole og Ligstene benyttede til Senge og Kirkegaarden gjort til Køkken, hvor Alt gaar nok saa lystigt til. Jeg hjalp en Dag paa Slottet med at bære Syge og Saarede ned i et Dampskib, der skulde føre dem til København for at tømme Lasarettet. Kaptajnen fortalte mig, at han ikke ejede Mad til en Eneste af dem. Lasaretførvalteren kunde intet skaffe, da han Intet havde. Kaptajnen turde ikke vente mere end en Time, da det ellers blev for mørkt til at sejle ud fra Havnen. Jeg løb da, som jeg var, uden Kappe, op ad Gaden og søgte et Magasin, hvor der sagdes at skulle være Mad at faa. Jeg traf det, fandt et Par Sække Beskøjter og nogle Sider Flæsk og vilde uden videre lade mine 2 Mænd tage det med, men Forvalteren vilde ikke lade mig faa det trods min Fortælling; jeg maatte da løbe til Intendanten, traf ham heldigvis, forestillede ham alt, og at Tiden var knap, og han var fornuftig nok til at udlevere mig det imod min Kvittering. Glad blev jeg og Kaptajnen; skøndt røget Flæsk og Beskøjter just ikke er Sygemad, er det dog bedre end intet.

Torsdag 18.

Idag har her været stor Alarmering, Forpostfægtning paa hele Linien, Rolf Krake har nok været med. Her er kommen c. 40 Saarede, og jeg har faaet travlt med at hjælpe med paa Lasarettet. Hjemme har jeg kun Smaating. Lieut. Bache har et lille overfladisk Saar paa Brystet, en Kugle ramte ham der ved Mysunde, men var mat, ramte en Knap og gjorde ikke videre Skade.

23. Febr. Tirsdag.

Det var Rolf Krake, der havde været inde i Flensborg Fjord for at afbryde en Bro, hvad nok ikke lykkedes. I et Par Dage kun lidt Skydning mellem Forposterne. Men igaar trængte Fjenden vore næsten helt ind til Skandserne. Disse skød for første Gang; det gjorde godt at høre vore Kanoner, og Folkene vare glade ved at komme i Arbejde. Jeg var paa Lasarettet igaar og var med til 2 Amputationer; den ene var mageløs taalmodig, klagede kun over, hvad hans Kone vilde sige, naar han kom hjem. Idet Hele taget er det mærkeligt, hvor roligt vore Folk tage det, og hvor lidt de klage sig, selv ved smertefulde Saar. Min Dag er nu ordnet ganske godt. Jeg besøger mine Kvartersyge og hvad der mælder sig om Morgenens, kører da ud vexelvis til Alssiden og Dyppel, kommer hjem efter Middag, spiser og gaar saa gerne paa Lasarettet, hvis der har været Fægtning, eller for at se til de Folk, jeg har sendt derhen. Aftenen er jeg altid hjemme, gerne skrivende Breve eller læsende. Humøret er yderlig slet, jeg ved aldrig at have været saa nedtrykt, nej, da var det langt bedre paa Marken ved Dannevirke; godt er det, at jeg har dygtig at bestille.

Torsdag 28. Febr.

Jeg har faaet grumme meget at bestille i denne Uge, været i Stillingskommission med Oberst Vahl. Det er en prægtig gammel Militær med rigtig Stokmilitær; det var morsomt at høre hans mange Formaliteter; Kontrakten blev læst op 2 Gange, en Gang for hver, skøndt de stod ved Siden af hinanden. Stillingsmanden fik 2200 rbd; det koster at slippe fri. Jeg har ogsaa været i Kassationskommissioner med Overlægerne, mærkeligt nok maa jeg allevegne underskrive som Overlæge, jeg som ikke har Examen, og her gaar ældre Militærlæger, som næsten Intet have at bestille. Herhjemme har jeg nu langt mindre Ro, da Eberlin boer hos mig, og han har mange Bekendte, som fylde Stuen. De ville have mig med til Sold, men det morer mig ikke, Humøret er daarligt. Erik Bøgh har været heroppe;

han var med til et Gilde, hvor han skal have været vittig; her var han tør. Lüttichau boer hos Gade, saa her er Musik hver Middag og Stuen da fuld af Gæster; Skuespillere er her, men jeg har ikke set dem; jeg er gerne træt om Aftenen og har ikke Lyst til at more mig. Jeg har været 2 Gange hos en Fotograf, men Billedet blev temlig slet. Om Formiddagen har jeg travlt, her er en Masse Diarrhoer. Anders maa hele Tiden koge Salep; saa faar hver en Kop varm Salep med Opium i, det synes de om, og en lille Flaske Draaber med hjem. Da det var saa dyrt paa Apoteket, og jeg brugte en Mængde, skrev jeg til Aug. Weel, der stod i Avisen som en Komiteformand. Jeg fik øjeblikkelig 1 Lispund Salep med Posten og med Dampskibet nok et Lispund og 100 pd. Rismel. Han takkede mig, fordi jeg havde skrevet, bad mig endelig skrive om hvadsomhelst; havde de det ikke, var der Penge nok til at købe det for, og jeg gjorde ham en Tjeneste dermed. Jeg leverede Rismelet til Hospitalet og fordelte Saleppen til de andre Læger, hvor det kom rigtig godt til Nytte. Folkets store Beredvillighed til at give glædede mig og Alle meget. Jeg har faaet sendende Uldtøj, Vanter, Strømper fra København, ja, fra en Damekomite i Ribe, som jeg intet kender til, og Charpi pakket i Bundter med fine røde Silkebaand om. Det er kommet godt til Nytte hos mine Patienter. Igaar kom William herind, han er endnu Skriver ved Compagniet og har det derfor jo bedre end de andre, men har dog ikke været i Seng, siden han sidst var her; han bliver her i 5 Dage, skal i den Tid ligge i min Seng. En gammel Ven fra Sorø, Theolog, klagede iøvrigt over, at det var værre at være Korporal og en enkelt Gang komme i Seng, han havde allerede en Gang havt Fnat, og da jeg desværre maatte sige ham, at han igen havde det, lovede han aldrig mere at ville i Seng. Mit rare strikkede Tæppe laante William til 6 Kammerater, som Intet havde, saa Anders og Iensen maa hjælpe dem uden det; de have det ellers meget bedre end de andre Soldater, da de have det lune Køkken at ligge i. Nu har jeg kureret saa længe for Mavepine, at jeg selv har faaet den; det kneb svært i Skandsen idag, da jeg var til Visitation. Jeg har rimeligvis faaet det af Drikkevandet, da alle Ga-

des ogsaa har Sygen. Pigen er nu forsvunden, Anders agerer Stu(e)-pige; Stuen kan han nok feje, jeg har vist ham, hvordan han skal støve af; det kniber mest at lære at faa det til at brænde i Kakkellovnen; og gøre Lampen ren maa jeg selv, det lærer han næppe. Børnene, Peter og Ville, kom nu over med en Underkop fuld af Syltetøj; desværre maa jeg sige nej til dem, jeg tør ikke lade mig friste af dem. Idag har jeg faaet min Ridehest med flot nyt Ridetøj, men Hesten er just ikke glimrende. Idag er jeg blevet hjemme for at lave Ugelister, det er et besværligt Arbejde og vistnok kun til ringe Nytte, men det skal jo gøres.

Søndag 6. Marts.

Gerlach er bleven Øverstkommanderende og har udstædt en ret net Proclamation; det lader til, at han er populær hos Soldaterne, han har et sært udenlandsk Udseende. Jeg har været snavs i den hele Uge, Diarrhoen blev saa stærk, at den udmattede mig en hel Del. Jeg var en Dag i Skandserne, gik i Regnkappe, men befandt mig ilde ved det, saa jeg nær havde faaet ondt, maatte tage den af, lod Iensen tage den paa og gik i min tynde Uniformsfrakke. I Barakkerne maatte jeg sætte mig flere Gange for Mavesmerter, kom endelig hjem helt gennemblødt og maatte gaa i Seng med Feber, saa jeg blev bange for at skulle faa en Feber paa Halsen. Jeg maatte ligge i tre Dage, var saa mat, at jeg, da jeg stod ud af Sengen, faldt og slog Hul ved Øjet. Tilsidst, da Opium og andet ikke vilde hjælpe trods Fru Gades gode Pleje, gav jeg mig til at spise Boeuf; det hjalp, nu er jeg paa lidt Matted nær ret vel. William har været herinde hele Ugen, men rejste uheldigvis igaar, thi iaften kom Fader og Nicolaj herover for at se til mig, traf mig i Sengen og blev forskrækkede over mit Udseende. Jeg har idag været en lille Tur i Skandserne, Nicolaj er gaaet 2 Mil paa Landet til William, da jeg ikke kunde opdrive en Vogn til dem, men Fader sover paa min Sofa. De rejse imorgen. Mine Maanedslister har jeg ikke faaet færdig endnu, de volde mig Bryderi. Fader undrede sig over, at jeg kunde afvise et Par Soldater, men det er en

egen Sag at være Militærlæge. Det er ikke altid let at skælné de Skulkesyge, og det har været dobbelt besværligt nu at ligge i Sengen og snakke med dem. Jeg vilde nødíg mælde mig syg for ikke at resikere at miste min gode Post. Vel har jeg meget at gøre, men det er rart at være selvstændig, og jeg staa jo grumme frit, jeg ser aldrig nogen Overordnet, naar jeg blot afleverer mine Lister. Desuden troer jeg, Artilleriofficererne ere flinkere Folk end Infanteri, mere dannede at tale med.

7. Marts.

Endnu Hovedpine og nogen Diarrho, men mindre, Boeufferne hjælpe. Det er kedeligt Vejr, altid Regn. De stakkels Soldater, der staa paa Forpost, have det drøjt, snavsede og gennemvaaede, intet tørt Tøj at skifte med og aldrig af Klæderne. Vore Artillerister have det noget bedre, da de have Blokhusene at ligge i, men af Klæderne komme de ikke, og de klage slemt over Utøj. Dog ere de tilfredse, naar de blot have Mad nok. Fader rejste imorges, Nicolaj bliver her et Par Dage. Idag fik jeg en fin Patient, Haxthausen, min Oberst, en flink og omgængelig Mand, som jeg af og taler med om Aftenen.

9. Marts.

Nu rask og hver Dag paa Farten. Igaar døde den flinke svenske Læge Daniel Schjøtz⁷ paa Augustenborg af Gigtfeber. Det er et væmmeligt Snevejr og afskyelig opblødte Veje, navnlig paa venstre Fløj, hvor Iordbunden er helt Lerælte.

11. Marts.

Idag var Vejret lidt bedre, saa jeg red mig en Extratur efter at have været i Skandserne. Det var en næt Forestilling, jeg leverede, første Gang jeg skulde til Hest over Alsbroen; Hesten vilde ikke ud paa den, jeg havde hverken Sporer eller Pidsk og sad just heller ikke saa sikker paa den. Nu har jeg faaet begge Dele, saa idag kunde jeg undvære Gendarmen, der sidst maatte trække den over for mig, formodentlig leende af Rytteren. Det er et drøjt Vejr iaften med Storm

og Snefog; bliver det saadant i Morgen, vil jeg have Undertøj paa, skøndt det generer mig vel meget at bevæge mig i det. Jeg vil hen at fotograferes, om det kan lykkes idag.

13. Marts.

Mit Liv gaar som sædvanlig. Om Formiddagen i Skandsen, om Eftermiddagen en Gang imellem ud til Skandserne paa Alssiden. Fjenden holder sig rolig paa nogen Smaaskyden nær mellem Forposterne, unyttigt Plafferi, der altid koster nogle Saarede. Iaftes var jeg for første Gang i Komodie og saa noget Tøjeri, men fik en livlig Passiar bag efter med Erik Bøgh, der vilde pumpe mig til sin Avis⁸. Nu have Tydskerne anlagt en Skandse paa Broagerland, jeg saa idag i Kikkerten 4 Officerer derovre.

15. Marts.

Igaar skød de fra Broager, ramte lige gennem Officersbarakken ved N 2, hvor vi just havde Grynssuppe paa Kog, som gik tilspilde. Det blæste stærkt, hvad formodentlig var Grunden til, at de fleste Skud faldt i Terrænet og ikke ramte Skandsen. Idag har de begyndt Beskydningen 9^{1/2}-2^{1/2}. Det er svært Skyts, lange Granater med Bly omkring og Bagladekanoner. Jeg opholdt mig i den første Gaard Øst for N. 2, drak Kaffe med Auditør Tvede og syntes slet ikke, det var hyggeligt. De skød Laden ibrand; jeg vilde ud, men Tvede var meget rolig, vilde have Kaffen først. Da kom der Bud, at der var Saarede i Skandsen. Han spurgte, om han kunde gøre Nytte, og fulgte med. En Mand skulde følge os ad en dækket Vej, men vi gik tværs over Marken til Skandsen. Det hjælper, når man faar noget at bestille, saa tænker man ikke paa Skuddene. Det var en Artillerist, der havde faaet et Skudsaar i Armen; det saa ud, som om en Hund havde bidt et helt Stykke ud, ogsaa Benet med; skøndt Arterien var ovre, var der ingen Blødning, og Manden havde det ret godt, kunde gaa hjem til Sønderborg. Tvede tog hans Oppakning paa, og da han bad om at faa sit Brød med, spændte Tvede det ovenpaa Tornysteret; det er mærkeligt, at vore Soldater, selv under saadanne Forhold, tænke paa

Mad. Mens jeg forbandt den anden Saarede, kom en Granat til, gik ind i den anden Ende af Blokhuset, og et Stykke trængte ind i Skulderen paa Lieutnant Voldby, der laa paa Banketten; han var død øjeblikkelig, inden jeg naaede hen til ham. Folkene bleve nu kommanderede om bag Blokhuset, da det viste sig, at de tykke Bjælker gennemskødes som Smør, og det var uhyggeligt at staa ene derinde med den Saarede og Iensen, der var rigtig flink, (og) to Gange gik ud efter rent Vand, skøndt Fjenden skød, og Indgangen vendte mod Broager. Endnu en Granat gik ind i Blokhuset og sprang, men heldigvis i den anden Ende. Ieg gik med den ene Saarede tilbage til Gaarden, og da den lidt efter brændte helt, og Skydningen hørte op, gik jeg Kl. 3 ind til Sønderborg igen.

Onsdag 16. Marts.

Kl. 10 begyndte Skydningen igen og varede til Kl. 3, var meget stærkere end igaar, ialt vistnok 500 Skud, enkelte til Sønderborg. Vi havde Ordre til at trække Ilden paa os i N. 2, forat der kunde udføres nødvendige Arbejder i N. 6, og skød ret livlig med de 2 Tolvpunds og en lille Trepunds riflede Kanoner og den ene glatløbede 84 Punds i Hjørnet. Pludselig blev der en voldsom Skydning paa os. Manden kunde slet ikke komme op, som skulde passe paa og raabe Dæk. Kanonerne bleve trukne ned fra Skydeskaarene, og vi stillede os i Læ bag det store Krudtmagasin. Det var et helt Bombardement; der faldt efter Infanteriets Sigende i den Time 240 Skud ned i Skandsen. Denne blev frygtelig tilredt. Blokhusets svære Bjælker bleve gennemskudte som Smør, og den østlige Ende af det helt skudt sammen, Broen skudt væk, Traverser og Volde røg sammen, saa man næppe kunde gaa i Skandsen. Mærkeligt nok blev ikke en Mand saaret. Da Skydningen ophørte, fik jeg Anker til at affyre alle vore 4 Kanoner, en efter en, for at vise Fjenden, at de vare uskadte, kun en Stillepind slaaet over paa den ene Kanon. Da Infanteriet hørte Kanonerne, udbrød de i vældigt Hurra langs med Grøften, hvor de laae. De troede, vi alle vare døde, og vilde slet ikke tro mig, da jeg kom ud

og fortalte, at der ikke var en eneste saaret. Granaterne springe ved Anslaget, men næste(n) alle Stykker ryge fremad, kun et enkelt tilbage; derfor kunde vi blive uskadte trods den voldsomme Beskydning, da vi stod i Læ af Krudtmagasinet og det høje sydlige Brystværn. Et sørgeligt Skud er falden i Formiddag nede i N. 1. Skandsen ligger lavt lige ved Strandbredden; en Granat gik ind i det lille Blokhus foroven ved Taget og sprang ind over Banketten, der var helt pakket fuld af Mennesker af 17. Regiment. Henved 30 Mennesker ramtes, jeg tror 13 Døde, deriblandt Gloerfeldt og Bruun. Det var skrækkelige Saar, næsten alle i Hovedet, og skal strax have været et frygteligt Syn, Hjernemasse, Stykker af Hjerneskal og Kasketter sprøjtet omkring. En Blaakappemand^o udmærkede sig; han krøb ufortrøden ind, hentede de Døde og Saarede ud til Lægen, og imens skød de uafbrudt. Ia Siden, da de mange Vogne kom ned for at hente de Døde og Saarede, skød de paa dem. Jeg selv fik ogsaa Arbejde, thi da jeg kom ud af N. 2 og fortalte, at Ingen var saaret, glemte Infanteristerne Forsigtighed, rejste sig op fra Grøften, de laa bag ved, og raabte Hurra, men strax kom der et Par Granater ned til dem, som saarede en Mand i Foden.

(Dette er den 25de)

Kl. 3 gik jeg over til N. 6. Her var ogsaa Ødelæggelse. Det ene Krudtkammer af de 4 vendte mod Syd, Døren var sikkert ved et Par Lag Bjælker, Fascinekurve med Iord, og Iord udenom, men den første Granat, der ramte, gik gennem det altsammen og sprang mellem Bjælkerne; heldigvis var det Krudtkammer tømt. 3 Kanoner vare demolerede; den ene, der vendte ind mod Sønderborg, var ramt midt paa, slaet i 2 Stykker, og det ene Stykke var røget helt ud over Graven. Det er en forfærdelig Kraft, Prøisernes Skyts kan have paa den Afstand, vistnok $\frac{1}{2}$ Mil.

20. Marts.

Forleden Nat var der Allarm paa højre Fløj, vore Forposter dreves tilbage, men om Morgenen Torsd. 17. indtog vore igen Ragebøl Skov

og gik frem mod Sottrup. Fjenden trængte paany frem, ogsaa ved Avnbjerg, og vi mistede en hel Del Folk, havde mange Saarede, og om Aftenen stod Fjenden kun $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej fra Skandserne. Jeg er nu i Skandserne indtil om Aftenen Kl. 9, besørger mine Syge om Morgenens tidlig og gaar ud Kl. 10. Om Aftenen er jeg gerne hos Haxthausen, der idag er alvorlig syg; jeg venter, det bliver en Tyfus, og tænker snart at sende ham bort. (Jeg har nu faaet Vogn tillige, da jeg ikke kan ride med min store Kantinekasse, og Iensen ikke heller har Hest). Den anden Gaard er nu skudt i Brand; da jeg helst maa have Tag over Hovedet til at forbinde i, flytter jeg til N. 3. Iforgaars kom der et meget uheldigt Skud ind i N. 2, gik gennem begge Sider af Blokhuset og sprang først paa Bagsiden, hvor den saarede og ødelagde jeg troer 9 Mand. Jeg fik travlt; de kom bærende med den ene efter den anden. Jeg stod just og forbandt en, da de kom lige ind i Stuen med en anden paa en Baare. Han saa tilsyneladende frisk ud, jeg saa kun, at Fingrene vare slaaede af, og spurgte: fejler han ikke mere? Jo, jeg er slemt nok tilredt, sa Manden selv, og da de slog Kappen tilside, var det ene Ben borte under Knæet, det andet revet helt af oppe i Hoften og laa løst ved Siden af ham. Det var mærkeligt, at han ikke saa anderledes ud; han var rolig og fattet, Blødning var der ikke, skøndt *A. cruralis* laa gabende, saa jeg kunde putte en Finger ned i den, og Underlivet var aabnet. Der var jo intet for mig at udrette; jeg gav ham lidt Portvin og lod ham i Ambulancebaaren sætte op i en Vogn og køre til Sønderborg; han døde først om Eftermiddag(en). Jeg har i det hele taget næppe set Blødning efter Granatsaar, selv ikke efter meget store Saar, har idetmindste aldrig havt nødig at gøre noget derimod. Jeg har havt en kedelig Historie med Overlæge Hvidding; jeg havde en Mand af Laboratorietaten lidende af Lever- og Hjertesygdom, jeg stillede ham for en Kassationsret, men han var saa uheldig at ømme sig, da H. dunkede ham paa Brystet, hvorfor H. blev vred og sa, at han intet fejlede. Jeg havde da flere Gange sendt ham til Hospitalet, men strax faaet ham ud igen, og han var virkelig for syg til at være

Kvartersyg under disse Forhold; jeg sendte ham da ind igen og skrev med smaa Bogstaver forneden paa Sygesedlen: Lad være at lægge ham ind under Hvidding. Arendrup plejede jo at modtage de Syge, men desværre tog H. selv mod ham, saa Seddelen, og nu blev det galt fat. Clemensen kom op til mig; jeg fortalte ham, hvorledes det var gaaet til, at jeg ikke vidste, hvad jeg skulde gøre med Manden; H. havde talt om Krigsret osv., men jeg tænker, han selv nødvendig vilde have Sagen frem; det blev saa bilagt, saaledes at jeg skulde gøre Hv. en Undskyldning. Jeg gik da op til (ham) og begyndte at forklare mig, men han var meget net, afbrød mig strax, at det var ikke værd at tale videre om den Ting, den skulde være glemt. Til hans Ros maa jeg sige, at den ogsaa var det, han var altid senere venlig og forekommende imod mig. Her er ikke saa faa Syge; jeg har siden 14. Febr. i disse Uger havt 130, 91, 87, 94, 112, 133 Kvartersyge, men dog ikke behøvet at sende mange til Lasarettet, 8, 7, 6, 3, 6, 10 om Ugen – Mandskabet er stadig blevet forøget, saa at det er steget fra 1239 til 1586 paa Ugelisterne. Det kniber med at faa mine Lister færdige, da jeg jo ikke er meget hjemme. Rørby kom imorges Kl. 7 op til mig for at kræve mig for dem, han havde været hos mig 2 Gange før, men kunde aldrig træffe mig. Jeg undrede mig lidt over, at Korpslægen selv løb og krævede Lister og ikke skrev efter dem, sae ham, at jeg jo var i Stillingen og ikke godt der kunde skrive Lister. Naa ja, saa tale vi ikke mere om det, det gaar jo godt, jeg maa saa vente lidt, og vi skildtes som gode Venner, skøndt han strax var noget grov.

21. Marts.

Jeg flyttede igaar hen i den tredie Gaard, der var forladt, men hvor der dog endnu var endel Møbler, saa jeg fik det helt godt indrettet. Tilvenstre for Gadedøren havde jeg dækket op med Forbindingsstøj paa et Bord og redt Seng med Halm til de Saarede, til Højre havde jeg Dagligstue med Lænestol. Iacobi fra Hovedkvarteret kom for at se, hvormange Folk der kunde ligge i Gaarden; jeg raadede

ham til at lade Halmen føre ud af Laderne og rive Straataget af Gaarden og føre hen i Løbegravene, hvortil der kom Vognlæs Halm fra Als, da jeg fra Taget havde set, at Huset kunde ses over Bakken, saa det næppe blev staaende. Capt. Gyldenfeldt og Lieutn. Carlsen laa i mit Værelse; jeg lod dem beholde mit røde Tæppe om Natten, tog Breve med hjem for dem om Aftenen. Idag da jeg kom derud, kom de lige bærende med Begges Lig, frygtelig lemlæstede i Bryst og Underliv, saa jeg havde ondt ved at fende Resten af Ur, Tegnebog osv. for at sende til Konen. Dr. Asp af 5. Reg., som havde stillet sin Fane op, havde slaet sig til Ro her. Vi spiste just Frokost, han havde en Æske Sardiner, da jeg hørte en Granat falde til Højre for Gaarden og noget efter en paa den anden Side, Ieg raabte da til ham, at vi strax skulde pakke ind og løbe ud. Han mente nej, men jeg vidste, at det var Indskydningen, og at næste Skud vilde træffe. Ieg rev alt Forbindingstøjet ned i mit røde Tæppe; næppe vare vi komne ud i Gaarden, der var aaben mod Syd, førend Granaten ganske rigtig kom ind ad Gadedøren og sprængte de 2 Stuer, vi havde været i. De vedblev at skyde, men vistnok kun med 1 Kanon, saa vi mellem Skuddene fik reddet endel Møbler og et Par Stueuhre. Derimod fik vi ikke reddet en smuk ny Fjedervogn, da Huset gik ibrand, og jeg ikke vilde tillade Folkene at udsætte Livet for en Vogns Skyld, skøndt de syntes, det var Synd, den skulde brænde. Vi flyttede nu nærmere mod Skandserne op i en lille Skov, hvor vi anbragte vore Møbler; Urene og nogle Møbler tog jeg ind med paa min Vogn til Sønderborg og satte ind til en Købmand der.

Tirsdag 24. Marts.

Haxthausen er kommen paa Lasarettet, og Ionquieres er nu Chef. Det er en prægtig Mand, altid høflig og forekommende. Naar jeg kommer hjem om Aftenen, kommer jeg gerne ned til ham og fortæller om, hvordan det er gaaet i Skandserne om Dagen, som han iøvrigt selv kommer i hver Formiddag. Han rømmer gerne Sofaen for mig, byder mig Spise og Tobak, og alt gaar venskabeligt, ikke som

den Overordnede Officer, Chefen i Dyppelstillingen, over for en simpel Underlæge. Jeg rider gerne ud om Morgenen i Skandsen Kl. 10 efter at have besørget mine Kvartersyge herhjemme eller kører hellere ud til Møllen og lader Vognen staa bag et Gærde, da det navnlig mellem Skandse 1 og 4 er meget usikkert at ride, langt bedre at gaa, hvor man kan søge Dækning bag Grøfterne. I Reglen opholder jeg mig i Skandse 2 eller 4, hvor der er mest Beskydning og derfor mest Brug for mig. Skydningen hører i Reglen op Kl. 3; jeg spadserer eller rider da til de andre Skandser for at se til Folkene i disse; enkelte Dage kører jeg til dem paa Alssiden, naar der er Syge. Jeg ligger nu i et lille Hus, Hørlyk, nedenfor Møllen, der er temlig godt dækket af et højt Gærde og ikke ligger i Skudlinien, saa kun en enkelt Granat kommet herop; jeg haaber derfor, det bliver staaende. Jeg fik igaar det største Saar, jeg endnu har set, idet hele Bagdelen var tagen bort af en Mand; jeg havde ondt ved at faa det dækket, begge Glutæi maximi vare helt borte, dog kunde han løfte sig op, hver Gang jeg førte Bindet udenom, men det er et stort Spørgsmaal, om han kan udholde den stærke Suppiration, der vil komme derefter, fordi Saaret var helt fuldt af Halm og Snavs. I Søndags fik Anker i N. 2 nogle Kontusioner, vistnok af Iordklumper, da en Granat sprang, men det var uden Betydenhed; dog gjorde han en hel Del Vrøvl derover, men havde vist ogsaa drukket en hel Del. Iøvrigt har der i de sidste Dage været færre Saarede, idet Folkene lære at dække sig. Som kendt med Terrænet fører jeg gerne Afløsningen om Aftenen ad de bedst sikrede Veje ned til Skandserne og Løbegravene. Det er en interessant Post, jeg har, da jeg kan gaa fra den ene Skandse til den anden; jeg kender snart de fleste af Officer(er)ne, faar mig en Passiar saa med den ene, saa med den anden, bringer Bud mellem dem, kommer med de sidste Aviser, bliver overalt modtaget med Venlighed. Mine egne Folk ere rigtig flinke, navnlig Petersen i N. 4, hvor jeg er meget. Anker er noget raa; ham tales der mest om, men jeg troer, han skylder meget af sit Ry til sine flinke Korporaler, navnlig August. Siden han fik Ridderkorset, træffer jeg ham ofte i

Krudtmagasinet i Ly, mens Folkene arbejde strengt. Navnlig om Natten er der meget Arbejde, da Skandsen saa skal repareres, for hvad den har lidt om Dagen, og ny Kanoner stilles op istedetfor de demolerede. Naar jeg gaar ude, føler jeg mig sikkrest; jeg ved snart Besked med, hvor Granaterne skal hen; jeg har mange Gange talt Sekunderne paa Uret, fra jeg saa Blinket paa Broager og til jeg hørte Kuglen, og kan gerne høre, om den skal til N. 2 eller 4 eller længere bort. Er den kommen forbi, er man sikker; de springer næsten aldrig i Stykker tilbage, altid fremad. Igaar kom en Granat mig ganske nær, jeg kastede mig paa Iorden, blev overdyngtet med Snavs; Hullet var næppe 2 Alen fra mig, men ikke en Stump røg tilbage. Mange af dem springe ikke, naar de komme lidt ned paa Siden. Mine Officerer ere fordelte saaledes: N. 1 Andersen, 6 Kanoner, 2 Anker, 9 Kanoner, hvoraf 4 kunne skyde over Vemmelbund, N. 3 en Underofficer, 4 K., 4 Petersen, 12 Kanoner, 5 Underoff., 4 K., 6 Dencker, 16 K., 7 Underoff., 4 K., 8 Bache, 9 Kan., 9 Friis, 12 Kan., 10 Overfyrværker Engel, 9 Kanoner, Brohovedet Hohlenberg, 4 K., Møllebatteri Brønnum, 4 K., Kirkebatteri Haagensen, 6 K., Baadsager Castenschjold, 7 Ka., Surløkkebatte. Wolf, 7 Kan., Kjærvig Tietje, 4 K., Rønhave Storch og Skovbatteriet Elster.

Det er i det hele flinke Folk, men det er meget, at saa store Kommandoer betros saa ringe Folk, næsten alle Reserveofficerer; der er altfor stor Mangel paa Officerer, kun Captainerne og dem ved Staben: Sick har III Komp. fra N. 1-3, Bartholin IV fra N. 4-6 og Hertel VI fra 7-10. Ionquieres, Elben og Gyldenchrone til Staben, Hagerup ved Artilleridepot og Feltpark med Premierlieut. Breidal og Petersen. Hertel synes jeg er den bedste Soldat og er den, der bedst forstaar at sætte Mod i Folkene. Sick er en behagelig rar Mand, men jeg tror, han holder mere af Musik end af Krig, Bartholin er noget lad. Af Lieutn. sætter jeg Petersen øverst, han er modig, flink og aktiv, har godt Greb paa at tage Folkene, han har en flink Korporal Ruppel. Jeg har gerne hver Morgen, naar jeg gaar i Skandserne, en hel Pægel Tr. chinæ comp. med til at komme paa Feltflaskerne for

at gøre Brændevinen bitter; Gud ved, hvad Revisionen vil sige til alle disse Draaber, men jeg troer, det er bedre at forebygge Diarrhoen end bagefter at kurere den. Revisionen har gjort Indsigelse mod, at jeg havde købt 6 Flasker Portvin til de Saarede, og forlangte, jeg selv skulde betale dem. Jeg ved, at jeg ikke selv har drukket af dem, og kan ikke undvære den til de Saarede; det og Opium er det bedste, de kan faa. Tilsidst fik det da at passere for den Gang, men maatte ikke gentages, hed det. Jeg sagde det til Ionquieres, og han skaffede mig strax nogen. Nu skriver jeg til København om at faa endel. Jeg er godt forsynet med Folk; Anders lader jeg gerne blive i Sønderborg, da det ikke er til nogen Nytte at udsætte flere Menneskeliv end nødvendig; Iensen, min Kantinesoldat, er flink, altid rolig og uforfærdet, gaar ud og skaffer Vand, om Ilden aldrig er saa stærk, og ved altid at finde det. Kudsken passer Hestene, mens jeg er omkring. Igaar fik jeg følgende smukke Brev fra Ionquieres, der blev bragt mig med en Ordonnants helt officielt mod Sædvane:

Idet Kommandoen i høj Grad paaskønner den Selvopofrelse, deres Velbaarenhed har lagt for Dagen ved under Artillerifægtninger at opholde dem i Skandse N. 2, maa man dog i Tjenestens Tarv saavel for dem selv som for de Saarede anmode Dem om at udsøge et mindre udsat Sted til Opfyldelsen af Deres hæderlige Hverv. Muligvis kunde et fornyligt opkastede Kanonplacement foran den tilbagetrukne Linie egne sig dertil. De bedes om at undersøge dette og lade Kommandørerne i N. 1, 2 og 3 vide, hvor de tager Ophold.

H. A. *de Ionquieres*

Jeg talte om Aftenen med ham derom, viste ham, at jeg var lige saa sikker i Skandsen som udenfor, ja mere. Ingeniørkapt. Good var tilstede, jeg paaviste ham et fejlt Gærde paa hans Kort, som nu ikke eksisterede; han vilde ikke troe det, men det viste sig næste Dag at være rigtig. Ingeniørerne ville lave en Hule til mig bag et Gærde. Anker har idag faaet Ridderkorset og flere Menige Dannebrogskorset. Ionquieres gik strax derud og uddelte Baandene til deres store

Glæde. Ionquieres har søgt at skaffe mig mere i Gage, da jeg kun har Underlæggeage, 55 (pr) Maaned, og gør Tjeneste som Overlæge, men det afsloges, fordi jeg ikke har Examen; heller ikke Overlægges Krigstillæg blev bevilget mig. Det har han gjort paa egen Haand, den prægtige Mand, der altid tænker paa sine Undergivne. Det vilde have været rart at faa denne Forhøjelse, mine Penge kunne daarligt slaa til; Tiderne ere saaledes, at man ikke let tænker paa Penge, og alt er dyrt, hvad man kan faa at købe.

26 Marts Lørdag.

Vejret er udmærket, Beskydningen vedvarer livlig, vi tælle stadig Granate(r)ne, der falde, og vore Skud. Igaar ramtes 3 Mand i N. 8 af Splinter, der kom flyvende fra N. 6; de blev ilde tilredt; det er en voldsom Kraft, Granaterne have. Endnu staar mit lille Hus; min Hule er ikke blevet lavet endnu, der er nok at gøre for Ingeniørerne om Natten med at udbedre Skandserne, og jeg er ligesaa sikker her, hvor kun en enkelt Granat kommer hen. Iaftes fandt jeg et Stykke af Toppen af en i min Vogn, sad fast i Vognbunden uden at have slaaet den igennem. Ieg havde en hel Granat hjem med, som ikke var sprungen; jeg gravede den op og kørte forsigtig hjem med den paa Skødet, fik den skruet op i Iernstøbèriet; Krudtet faldt ud. Det skal være mig et Minde¹⁰. Flere Soldater samle ivrigt Bly, jeg kører hver Aften meget hjem, navnlig er en Smed i N. 2 meget ivrig til at samle¹¹. Han er Skandsens Spasmager, gaar og ballancerer med Sold paa Tænderne, finder paa allehaande Løjer, som sætter Liv i Folkene. Forleden Dag, da jeg kom herud, fortalte han mig, at han var saaret af en Granat, der havde slaaet en Tand ud i Munden paa ham og sad i Tungen. Ieg troede, det var af en lille Sten, men da jeg pillede Stykket ud og senere undersøgte det paa Apotheket, viste det sig, at det virkelig var et Stykke Bly af Granatens Beklædning. Det afrevne Bly giver i Reglen de værste Saar, da det er saa uregelmæssigt; idag kom En med en dyb Hule under Huden ved

Siden af Rygraden, der heldigvis ikke var læderet. Stykket fandtes ikke i Saaret, som jeg kunde stikke Fingren ned i og undersøge til Bunden. Idag har der været ført en voldsom Kanonade; vi havde for at dække N. 6, hvor Gaarsdagens Ødelæggelse skulde repareres, skudt livligt om Formiddagen, 62 Skud fra N. 2 mod 86 fra Fjenden, da disse med Et begyndte en rasende Skydning paa Skandsen, der i en 1½ Time blev truffen af 305 Skud; heldigvis blev der kun saaret en Artillerist let og 2 Infanterister haardere, men Skandsen saa grueligt ud, Blokhuset næsten helt sammenskudt og Skandsen næppe til at komme ind i.

Mandag Aften, 2. Paaskedag 28. Marts.

Det har været en varm Dag. Imorges Kl. 3¼ vækkedes jeg ved, Allarmtrommen gik. Ieg skyndte mig op, Tydskerne stormede, sagdes der. Jeg kom i en Fart paa Vognen med min Kantinesoldat og kørte over til Skandserne. Allerede nede ved Broen hørte jeg Fløjten forbi mig, men tænkte ikke videre over, hvad det var, indtil jeg ved Barakkerne saa en Soldat falde, ramt af en Spidskugle i Hovedet. Det var første Gang, jeg hørte Lyden af Spidskuglerne, og jeg syntes slet ikke, det var hyggeligt. Da jeg kom til N. 4, var der stille, Tydskerne havde med Hurraer stormet paa mellem 1. og 4 og drevet vore Forposter tilbage til Skandserne; der blev fyret paa Skandserne. Der laa endel Tydskere i en Slugt foran N. 2, som skød, hvergang vi stak Hovedet over Brystværnet; vi fik en Granat sendt derned, et Par Pikkelhuer røg iveau, og vi fik Ro. Rolf Krake kom sejlene ind i Væmmelbund; jeg saa den fra N. 1, det saa smukt ud. Den affyrede endel Sideskud paa Prøjerne, som vistnok lede en hel Del. Vi toge en Snes Fanger, der saa temlig ynkeligt ud. Kl. 7½ begyndte Granatilden igen fra Broager. Det var morsomt at se, hvorledes Artilleristerne nu tog Revanche. Infanteriet gjorde Nar af dem under Geværilden, fordi de stadig dukkede sig, naar de hørte Spidskuglerne; nu kom deres Tur til at dukke sig. I Grunden kan det da

heller ikke nytte at dukke sig for Spidskuglerne; den Kugle, man hører, er forbi, og den, man rammes af, kommer man ikke til at høre. Jeg kom tilbage til mit Hus og traf et Par Læger, Bergmann Larsen, som egentlig havde havt Station i Barakkerne, men der var ikke let at være, da alle Kuglerne, der gik over Skandserne, sloge ind i dem. Jeg kunde ikke andet end le af, at de havde stillet Halmknipper op ad Væggen i det bagerste Værelse, hvor de laa; jeg spurgte dem ogsaa, om de troede, en Granat vilde respektere Halmknippet. Jeg har kun havt 6 Saarede i de 4 Skandser tilmorgen. Efter Fægtningen gik jeg rundt fra Grøft til Grøft, fra Skandse til Skandse; det var en Fornøjelse at tale med Folk og høre de forskellige Beretninger. Der var kommet en Stemning tilstede, som ikke har været siden Dannevirke; den heldig tilbageslaede Storm hjalp for mange Dage. Det er første Gang, jeg har set nogen rigtig Lystighed og Glæde men hvor kan man ogsaa forlange det af Infanteriet, der maa ligge rolig og vente paa den dødbringende Granat uden selv at kunne gøre noget. Artilleriet har det dog bedre. De ere mere dækkede i Skandserne, saalænge Frontskydningen ikke er begyndt, og de have Arbejde, dette er det væsentligste. Derfor er det ingen Sag at holde Modet oppe i N. 2, hvor de kan naa Broager og svare Tydskerne. Langt værre er N. 1, der siden det dødbringende Skud kaldes Ligkisten; der føler jeg mig altid uhyggelig tilmode, og det er ingen let Sag for Lieutnanten at holde Modet vedlige hos Folkene der. Jeg er dygtig træt iaften af den megen Traven om; min Ridehest havde jeg idag bunden udenfor N. 4, men da der kom en Granat, rev den sig løs og rendte hjem. Gensdarmen ved Broen kendte den og fangede den. Den har iøvrigt flere Gange taget Reisaus med mig, naar der er kommen Granater, men den lerede Iord har snart bragt den til at standse, og jeg er mærkeligt nok ikke falden af, som min Berider lovede mig, og som jeg fik fortalt ham, en Dag jeg mødte ham i Sønderborg, hvor han spurgte mig om mit Ridt. Stigbøjlerne kan jeg ikke holde paa, naar jeg traver, men jeg holder mig fast med Laarene og, naar det kniber, med Hænderne i Sadlen.

Fredag 1. April.

I disse Dage har der kun været den sædvanlige Beskydning, man nu er temlig godt vænnet til, naar man vel snart har hørt 5000 Granater springe; saamange siges der at være faldne. Min Major har ment, at jeg kunde behøve Ro, da jeg nu har været her i 16 Dage, og i den Anledning er jeg bleven forflyttet til højre Fløj til N. 9, Lieutnant Friis, og N. 10, Overfyrværker Engel, med den Anvisning, at jeg ikke behøver at være i Skandsen, naar der ikke bliver direkte beskudt. Det bliver rigtignok noget vanskeligt for mig herinde at høre, naar det sker, men hidtil har Skandsen været fri; jeg vil derfor i Morgen tage mig en Fridag, ta til Skandserne paa Als og køre mig en Tur til Augustenborg for at se til nogle Saarede af mine Folk, som ligger der. Det skal smage godt at komme udenfor Skudvidde og i Ro. Min Hule kommer jeg saa ikke til at benytte, men faar vel en lavet, hvor jeg kommer hen. Paa en Maade er det slet ikke rart med denne Forandring; jeg kendte nu Terrænet saa godt, at jeg kunde gaa temlig sikkert; desuden er det vel rimeligst, at den meste Beskydning vil blive paa venstre Fløj. Idag har Vore beskudt et Batteri ud mod Avnbjerg ikke mere end 1600 Al. fra Skandserne, som endnu ikke er monteret, men snart bliver det. Det vil blive uhyggeligt nok, naar Skandserne beskydes baade forfra og fra Siden; der vil da rimeligvis komme mange Saarede. Igaar mældte sig som Constabel i N. 2 min gamle Bekendt, Polyteknikeren Eugen Ipsen; han kan gøre Nytte til at opmuntre Folkene¹². Corpsauditør Tvede har opgivet sin Post og er blevet Løjtnant, som han var i første Krig. Vi gjorde et Gilde for ham igaar, hvor der kom meget smigrende Udtalelser om mig. Forleden mødte jeg en Officer, præsenteredes for ham, og det glædede mig at høre: „Hvad, er det Underlæge Trautner, det glæder mig ret at se dem, man hører jo ikke Tale om andre end om Anker og Dem.“ Denne mine Kammeraters Roes glæder mig, og jeg tror ogsaa nok, at Folkene holde af mig. Forøvrigt ved jeg ikke, hvad Heltegerning jeg har udført; jeg stræber at gøre min Pligt, har stillet mit Liv i Guds Haand. At jeg kan holde saa godt ud, kan jeg takke min

gode Sundhed for. Jeg har det jo godt, kan hver Nat komme i min gode Seng og sove trygt, og Fru Gade sørger godt for mig, at jeg faar varmt at spise, naar jeg kommer hjem, eller jeg spiser hos min mageløse Chef. Iforgaars var der en Bonde i Skandse N. 6, som prædikede for Folkene, jeg lyttede til; det var sundt og godt, hvad han sagde, og passende for Folkene. En Granat slog ned i Skandsen, men han stod rolig og greb Lejligheden til at sige, at det ikke var Brystværnet i Skandsen allene, der dækkede os, men Guds skærmende Haand. Jeg troer, han gjorde et godt Indtryk paa mange som paa mig. Jeg har flere Gange maattet sande hans Ord som i forgaars, da jeg laa bag en Grøft og forbandt en Mands Ben; der kom en Granat, sprang i Gærdet, dræbte Manden og saarede en anden, uden at jeg saameget som blev rørt. Har jeg end meget at bestille, hvad der er rart, da man saa dog gør nogen Nytte, saa har jeg paa den anden Side en behagelig Post, fri og uafhængig, med rare Officerer, og jeg kan gaa rundt og se til Folkene, behøver ikke at ligge paa et Sted og vente det dødbringende Skud. Jeg haaber derfor ogsaa at beholde denne Plads, skøndt det jo er underligt, at jeg uden Examen har saamange Officerer og saameget Mandskab at sørge for, sidste Uge over 1600 Mand.

3 April Søndag.

Der blev ikke noget af min Køretur. Igaar Morges begyndte Beskydningen stærkt, og jeg maatte ud til N. 9, hvor der dog ikke var saameget at gøre som paa venstre Fløj; jeg gik omkring for at lære Terrænet at kende; jeg kører nu ud af Aabenraavejen og lader Heste og Vogn staa i Slugten, hvor de ere sikkrest. De bombarderede tilige Sønderborg, og det brændte nogle Steder, kunde vi se. Det er skammeligt, at der intet Varsel er givet de stakkels Beboere til at flytte ud. Jeg kom hjem iaftes dygtig træt, gik i Seng, laa og læste lidt og røg paa min lange Pibe, hørte af og til en Granat komme susende, omtr. hvert 5. Minut, saa jeg kunde ikke falde i Søvn. Da hører jeg en Granat gaa ned i Apotheket ligeoverfor, hvor

Hovedkvarteret var paa 1. Sal. Jeg rejste mig op, saa Lyset slukket i Apotheket, stod op, kastede et Par Benklæder og min Slobrok paa og løb derover. Det var stærkt Regnvejr, jeg bankede paa Ruden, Drengen sagde, at der var ingen Skade sket. Den var gaaet ned i Salen uden at tænde, og Hovedkvarteret var flyttet til Ulkebøl om Eftermiddagen. Ieg løb da i Hast tilbage; idet jeg kommer i forreste Stue og vil ind af Døren til Soveværelset, kommer der en Granat susende, springer paa Gaden, og hele Forstykket rammer min Vinduespost, slaar hele Vinduet ind, rydder Flasker og Glas af Bordet og ryger hen i Sengen, hvor Granatstumpen gik gennem Sengen og Vinduesstolpen, borede sig ind i Hovedpuden, saa Fjederne røg omkring. Det var knap 5 Minutter efter, at jeg var staaet op; den forrige Granat havde været mit Varsel. Jeg reddede først min Pibe og Bog; Lyset brændte mærkeligt nok. General Voigt, der boede ved Siden (af) hos Gades, kom ind og saa denne Ødelæggelse, vilde have mig med over i Brohovedet, men jeg foretrak at lægge mig paa Sofaen i forreste Stue, stolende paa, at der næppe kom 2 Granater sammesteds. Jeg faldt ogsaa i Søvn, men ved Midnat kom der en Granat til, som tændte paa Loftet; Gade fik den slukket, kom ind, vækkede mig; jeg hjalp ham nu med at bære sit Bohave ned i den hvælvede Kælder, hvor vi haabede, det vilde være i Sikkerhed. Ieg sendte min Vogn op i den anden Ende af Byen, der ikke blev beskudt, og gik med min Kantinesoldat over i Skandsen, og her er jeg blevet. Bombardementet har vedvaret hele Dagen og Natten.

6 April Onsdag.

Beskydningen af Sønderborg vedvarede til Mandag Morgen Kl. 6. jeg fik Brev fra Ionquieres, der altid tænker paa sine Undergivne, som en Ordonnants bragte ud i N. 9, saalydende: Da jeg antager, De vil have det bedre paa et Gulv eller nogle Stole end i Skandsen som N. 9, kunde de jo, om De vil, boe sammen med hele Dybbølstillings Artillerikommando i Storgade N. 13, hvor der indtil Dato er sikkert. Deres H. A. de I.

Da jeg kom hjem Mandag Morgen, var det en sørgelig By, jeg kom til; overalt rygende Ruiner, Gades Hus var helt nedbrændt, Quarte(ret) i det Hele næppe til at kende igen, Gaderne fulde af Møbler, Sengklæder og alskens Husgeraad, de ulykkelige Folk overalt jamrende, flere Civile dræbte, Husene tomme for Beboere; kun i den nordlege Del vare Kuglerne ikke naaede hen. Det var en Ynk og Jammer, jeg sendte mine Folk ud at hjælpe. Alt Reymanns Indbo brændte; der var Hængelaas for Døren, som jeg ikke fandt mig beføjet til at sprænge om Natten, og hvor skulde jeg ogsaa have reddet det hen. Gade mente desuden, at han som Militærlæge nok vilde faa Erstatning. Jeg var som sædvanlig heldig, fandt et godt Kvarter med Seng, desværre har jeg endnu ikke benyttet det ret meget. Det er i Dampmøllen, hvor Folkene endnu ere blevne; der er en flink Iomfru, der skaffe mig varm Mad til Middag. Jeg kom hjem Mandag Aften (4. Apr.) fra Skandsen Kl. 10, tænkte at sove godt, om Byen saa blev nok saa meget bombarderet, men allerede 11^{1/2} blæstes der Allarm, jeg vaagnede først, da min Oppasser efter Ordre kom ind og ruskede i mig, kom i en Fart i Klæderne og paa Vognen. Min Overkappe havde jeg Aftenen før kastet over en Saaret, jeg havde forbundet i Stengaarden, som jeg senere mødte paa Vejen, da han klagede over, at han frøs. De havde ladet ham køre lige til Augustenborg og heldigvis for ham ladet ham beholde Kappen istedetfor at lægge den af paa Lasarettet. Jeg tog da min Slobrok ovenpaa Uniformen, men frøs dygtig, inden jeg kom ud til Skandsen, hvor det kneb at komme ind, da jeg maatte vente, til Broen blev stukket ud; en uhyggelig Ventetid, da der endnu blev skudt med Geværer, skøndt Fjenden ikke stormede, men kun gjorde Allarm. Jeg sov lidt i Krudtkammeret, Saarede var der Ingen af, og kørte hjem Kl. 9 for at besøge mine Kvartersyge. Jeg fik Middagsmad hos Folkene; der er ellers intet at opdrive i hele Byen, da alle ere flygtede og Butikkerne lukkede. Ro til at sove fik jeg ikke, men haaber at faa det inat, da de idag slet ikke have beskudt Byen, mens det igaar Em. Kl. 5 gik ud over Slottet og Havnen, hvor vi om Natten

saa Bygninger brænde. De havde inat taget Skyttegravene paa venstre Fløj og anlagt en Parallel ikke mere end 1000 Al. foran Skandserne og et Stykke Skyttegrav paa 20 Al. Længde endnu et Par Hundrede Al. nærmere fra Chausseen mod Syd, saa de nærme dem Skandserne svært.

7 April.

Jeg fik heller ikke Ro inat, da de igen allarmede og beskød baade Byen og Stillingen; jeg vil derfor hellere blive i Skandsen, da disse Køreture herud i Geværild ere uhyggelige. Jeg svarede derfor Ionquieres paa hans Tilbud, se foran, at jeg hellere blev herude. Han sendte mig derfor strax 4 dejlige uldne Tæpper; han tænker paa Alt og Alle. Ilden er idag sagtnet mod Sønderborg, men stærkere her imod Skandserne.

9. April Lørdag.

Igaar meget stærk Beskydning, baade af Skandser og By; der siges at være fyret 1150 Skud allene fra Broager og langt flere fra Fronten. Fjendens Løbegrave ere nu kun 800 Al. fra venstre Fløj, flere og flere Batterier oprettes. Igaar skød vi Ragebøl ibrand. Jeg tilbringer nu Natten herude, har ligget 2 Nætter i Indgangen til Krudtmagasinet, men faaet en voldsom Gigt i højre Arm og Ben, saa jeg næppe kan røre dem. Jeg har endnu ikke faaet min Kappe, men fik igaar paa Lasarettet i Sønderborg af Arendrup et Par islandske Strømper og Nattrøje, som jeg trækker udenpaa Uniformen og derover min Slobrok; det er varmt, men ikke meget militærisk. Dybbøl Mølle er falden idag, hvad der vakte Jubel hos Tydskerne; os har den ikke tjent til noget. Der var idag et Par Timers Vaabenhvile, som jeg benyttede til at se over til venstre Fløj; jeg kørte derfor og var i N. 4 og vilde til N. 2; men da Beskydningen begyndte, vendte jeg om, idet jeg sagde til mig selv, at jeg nu Intet havde at gøre der og derfor ikke burde risikere at træffes af Nysgerrighed; da jeg red over til 8, var denne Følelse forbi, nu var jeg paa Vej til min Post. Ieg har indrettet

mig i en Stue i Stengaarden, der endnu staar, hvor der er stort Officerskvarter. Jeg kom fra Byen en Dag og traf flere Officerer, deriblandt en Oberst eller Major. Jeg tilbød ham det nyeste Fædreland, men han erklærede, det læste han aldrig; jeg saa „Kronen“¹³ ligge paa Bordet og sa: „jeg ser, de læser det Blad, det rører jeg aldrig.“ Nu begyndte han at rakke ned paa den frie Forfatning, Rigsdag osv., det var bedre, vi gik over og forjog dem. Det var første Gang, jeg hørte saadanne Yttringer; det kogte i mig, men jeg holdt mig og bemærkede tørt, at jeg troede, netop han maatte sætte Pris paa den fri Forfatning. Nej, bandede han. Jo, sa jeg, troer De, at De i noget andet Land kunde bruge saadanne Udtryk midt imellem deres Folk uden at blive skudt. Dermed vendte jeg mig og gik kort ud. Siden, da der kom en Saaret, kom jeg igen og forbandt denne; han kom da ud og indbød mig til The, men jeg takkede og sagde Nej. Hans Officerer takkede mig senere, fordi jeg havde stoppet Munden paa ham, hvad de jo ikke kunde, og han følte selv, han havde forløbet sig.

12. April Tirsdag.

Igaar og iforgaars stærk Taage. Beskydningen var især rettet mod Terrænet bag Skandserne; en Gaard brændte. Igaar Nat angreb de igen paa venstre Fløj. Vi havde forholdsvis Ro. Idag fik vi en Mand dræbt. Vi havde just rettet en Kanon mod Dyppel By, da der blev raabt Dæk; alle løb til Brystværnet og krøb sammen bag det. Granaten sprang i Brystværnet, og et Stykke slog det halve Hoved af Manden. Han laa underst; der laa 2 ovenpaa ham, som ikke blev rørt. Folk sa strax, at han altid var saa villig til at dække sig, men blev dog ramt. Jeg hørte idag en smuk Yttring om Ionquieres. Vi følges undertiden ad herud om Formiddagen, og hans mageløse Ro imponerer mig; det er ikke noget paataget. Vi havde været i 10 og 9, han vilde til 8; der var en meget stærk Beskydning paa denne Skandse i det Øjeblik; Broen røg i Splinter, kunde vi se, og et lille Stykke Metal kom flyvende ned til os, som viste sig at være Opstanderen

af en af vore Kanoner, der var ramt. Vi vilde Alle holde ham tilbage, men han svarede: Jeg gaar jo i mit lovlige Kald. Vi stode aandeløse, til vi saa ham komme ud igen. En af Folkene udbrød: Ia, han gaar jo, som han gik til Alters; en træffende sand Yttring. Folkene elske ham, regne Tiden efter, om han har været der, hans Komme opmuntrer Alle. Jeg troer ogsaa nok, det opmuntrer Folkene, at de ved, at Lægen er ved Haanden, hvis Noget skulde træffe dem; anden Nytte gør jeg heller ikke, thi jeg har endnu næsten ingen Saa-ret set, der ikke lige saa godt strax kunde føres til Sønderborg og forbindes der, da der aldrig er videre Blødning. Ingeniørerne, der ere meget udsatte om Natten, have lovet at lave mig en Hule, hvis Stengaarden brænder. „Dem ved man dog altid, hvor man kan træffe,“ bemærkede Officeren. I Grunden er det forbausende, saa længe Stillingen har holdt sig, og at Tydskerne ikke gaa paa; at Folkene gaa roligt herud og ligge og lade sig skyde ned uden at kunne udrette det mindste, er et Bevis paa, hvad vore Soldater ere for mangeløse Folk, jeg tror ikke, de fik nogen anden Nation til dette, ja, maaske Russerne. Hvorfor gøres der ikke Udfald med en større Styrke, det vilde opmuntre Soldaterne. Vi kunne jo næppe skyde fra Skandserne, hvis vi ville have Kanoner tilbage til at afslaa en Storm. Fyre vi et Skud af, maa Kanonen i et Øjeblik trækkes tilbage, thi i det næste have vi 4-5 Skud ind ad Skydeskaaret; saa nøjagtigt skyde de. Jeg fik en Dag en Dagsbefaling om Troppens Fordeling i Skandserne, hvor der stod, at Lægerne skulde forbinde i Blokhusene; jeg tillod mig hos Rørby at sige, at det var en vanvittig Befaling; han brusede strax op, men jeg forklarede ham, at den, der havde givet den, ikke længe kunde have været i Skandserne, da han maatte vide, at Ingen kunde være i Blokhusene. Da jeg nu viste ham, at der var 2 Læger ved Regimentet, som laa bag 9 og 10, og at vi alle tre for at have Tag over Hovedet ikke kunde være andre Steder end i Stengaarden, tav han og sae, at den ikke var kommet fra ham, hvad der undrede mig endnu mere. Det var som sædvanlig Listerne, der klagedes over; jeg kan knap faa Styrkelister, da Kaptajnerne ikke

altid have Mandtal; der kommer Folk herover, som strax maa ud i Skandserne og slaas istykker, inden de ere optegnede. En Aften kom et Hold ny Folk, der ikke kendte Vejene, der ere nogenlunde dækkede; de bleve modtagne af en Granat, der saarede flere; forskrækkede løb de tilbage, og den Aften kom ingen Afløsning. Afløsningen bestaar iøvrigt i at komme ud i Skandserne paa Als, hvor der heller ikke er megen Ro, da de have begyndt at skyde Gaardene i Brand paa Als.

14. Torsdag.

Inat igen heftig Beskydning af Sønderborg, som vi saa brænde flere Steder. Iaftes angreb Preusserne paa venstre Fløj og tog vore Løbegrave; vore forsøgte imorges at tage dem tilbage, men det lykkedes ikke.

17. Søndag.

Det har igen været drøje Dage med megen Beskydning, vi have en Mængde Saarede, dog mindre paa højre Fløj. Jeg har faaet mig en rigtig flot Hule; der er bleven gravet en hel lang 3 Al. bred Gang ind i Bakken med Mundingen mod Øst tilsidst, 3 Al. høj, og inderst er lavet mig et helt Værelse med Bræddegulv og Vægge, Tag af Bjælker med Facsinekurve med Iord ovenpaa, ja, Dør og Vindue tagen fra Stengaarden, som ordentlig passede. Det er Ingeniørerne, der have lavet mig denne vistnok sikkeste Plads i hele Stillingen. Jeg laa en Nat i Krudtmagasinet; der var stærk beskydning, al Iorden skødes fra Betonen. Det klingede voldsomt, naar Kuglerne traf den bare Beton. Engang imellem maatte en Mand op og kaste Sandposer i Hullet, men det var uhyggeligt at sove for os, der laa stuede som Sild ovenpaa og mellem Krudtfoustagerne. Heldigvis holdt Betonen, ellers vare vi vel alle røgne tilvejs. I det Hele er der ikke skudt et eneste Krudtmagasin af Beton igennem, mens alt Bjælkeværk intet forslaar og kun er værre ved de Splinter, det giver. Dog foretrak jeg næste Nat at ligge i mine gode Tæpper og min islandske Dragt og

Slobrok (jeg havde endnu ikke faaet min Kappe) henne under Brystværnet. Jeg vækkedes ved, at en Granat sprang i Brystværnet og væltede det ned over mig; jeg blev endel forslaaet af Iordklumperne, men var helskindet. Det glædede mig at se Folkene ved denne Lejlighed, med hvilken Iver de gravede mig ud, og hvor glade de bleve, da jeg intet fejlede. Det var sidste Nat i Skandsen, saa fik jeg min prægtig Hule, hvorfra jeg har en dejlig Udsigt om Morgenen ind over Als. Jeg har gerne 4-5 Officerer inde hos mig, og i Gangen udenfor ligger et helt Kompagni. Jeg har faaet sendt fra A. Hage et Par prægtige Kister, den ene med 40 Flasker udmærket Portvin, sød engelsk, den anden med en Masse engelske Kigs og en hel Del, 180, Daaser med henkøgt Oxehalesuppe. Jeg kørte en Dag rundt og fordelte det i Skandserne, men de havde ondt ved at faa det kogt, da de skyde efter enhver, der viser sig. Da vor Officersbarakke brændte, benyttede vi Lejligheden, løb ud med et Par Daaser, satte dem paa Ilden og løb ind; strax et Skud, saa ud igen efter dem, og nok et Skud. Min prægtige store Kurv, jeg fik hjemmefra med Syltetøj og andet godt, kommer mig godt til Nytte, navnlig Spirituslampen, der dristig benyttes nede i Krudtmagasinet. Man bliver ligegyldig ved Faren; ved Dannevirke maatte der ikke ryges i Skandsen engang; her ryger jeg ugenert i selve Krudtmagasinet siddende paa en Krudt-tønde med en almindelig Lygte istedetfor Sikkerhedslampen paa en anden Tønde og skrivende paa Knæet. Der er Haardug over, saa Faren er ikke stor, Værst er det, at vi mangle Vand i Skandsen; hver Nat kommer en Trainkudsk med en Tønde, det er en lidet lystelig Tur for de Stakler; forleden Morgen kom han lidt for sent, det var for lyst. Tydskerne skød og ramte Tønden, Manden var ligbleg, vi skældte ham ud, da vi saa skulde undvære Vand hele Dagen, og jog ham hjem efter mere, men vi fik først næste Nat. Det er mærkeligt nok, at min brave Iensen altid ved at skaffe Vand, naar der er Saa-rede, selv om ingen andre kan, men han er heller ingen Kujon. Iaftes tog Fjenden vore Skyttegrave fra Chausseen til Slugten; de ere nu kun 400 Alen fra Skandserne. Vi have set en Mængde smukke Skud

fra vore Skandsere paa Als, vistnok Surløkkebatteriet. Vi kunde se vore temperede Granater i langstrakte lysende Buer gaa over hele vor Stilling ned paa venstre Fløj. Den brave Lassen, som jeg læste med i København sammen med Bing, Thaarup og Schønheyder, er idag falden; ja, der er mange gaaede den Vej i disse Dage. Jeg har en Masse Kvartersyge at slaas med, i sidste Uge 174, og det er ikke underligt efter det Liv, de ulykkelige Soldater føre. De Syge beklage sig, Kaptajnerne klage over at have for faa Folk; jeg har ondt at gøre; jeg forestiller dem, at under saa alvorlige Forhold kan man ikke tage Hensyn til en Smule Diarrhoe, men de klage over, at de ikke kunne blive af med det, da det ikke maa gøres i Skandsen, og gaa de udenfor, skydes der strax paa dem. Jeg kan ikke hjælpe dem, de maa derud, men disse Formiddage opslide mig. Jeg gyser, naar jeg kommer hjem og ser hele Gaden fuld af dem udenfor min Dør; det er drøje Timer, snart værre end i Skandsene. Rørby har begaaet en Genistreg. Jeg klagede og bad om at maatte fritages for Batterierne paa Als, da jeg ikke kunde naa at besøge dem; saa gav han mig en Underlæge og valgte dertil Münster, en ældre militær Læge, flere Aars Kandidat. Jeg gik strax til ham og vilde underordne mig under ham, men han sae: nej, jeg skal nok besøge Patienterne og sende dem Listerne ved Ugens Udgang, hvad han ogsaa gjorde. Idag tager jeg min Kantinekasse og mit røde Tæppe hjem med; det er næppe muligt, at vi kunne holde Stillingen ret mange Dage, men det lader ikke til, at den skal opgives.

18. April Morgen Kl. 6 Mandag.

Alle Dage gaa i et for os. Datoerne kende vi, men Dagen ikke. Igaar følte jeg mig træt og nedtrykt i høj Grad; først Kampen med de Kvartersyge, saa gik jeg paa Lasarettet; men det er mig underligt, naa Kammeraterne sige mig Farvel; det er, som om de betragte mig som *Enfant Perdu*, de aldrig skal se mere; saa var jeg i Kirken, saa Lassen, men blev uhyggelig ved den Mængde Lig, der laa der baade i Kister og paa det blotte Gulv; det var de sidste Dages Offre. Paa

Broen og i Brohovedet kom Granater, saa jeg maatte forbindes der, og ovenfor paa Vejen igen en. Jeg naaede henad Aabenraavejen, traf Overlæge Claudi mellem 2 Hegn i et Hul; han mærkede, jeg var ilde tilpas, spurgte, hvad jeg fejlede, jeg var ikke som ellers. Jeg sa ham, at jeg var dødtræt, maatte have Afløsning, enten blive i Skandsen og sørge for den eller blive i Byen og besørge de Kvarter-syge. Vandringerne om Morgenen til Byen og om Aftenen derfra vare for slemme. Igaar, om Morgenen, da jeg fulgte en saaret Soldat over Markerne, fik vi det ene Kanonskud efter os efter det andet; vare vi komne over et Hegn, kom Granaten ned lige bag os, og det vedblev, til vi naaede ned i Slugten ved Aabenraavejen; derfra gik vi langs Stranden ind til Brohovedet. Det er sørgeligt, at de skyde med Kanoner efter enkelte Folk; denne Gang var det aldeles utvivl-somt, men de vide jo, at ramme de ikke, træffe de nok andre, der ligge omkring. Vi opskræmmede en Hare paa en Mark, som skal være set der stadig; hvad Tanker mon den kan have om denne infernalske Skyden, hvis den da kan tænke. Endelig naaede jeg da min Skandse og Hulen og følte mig nu bedre tilpas, sov denne Nat mærkværdig rolig og vaagnede først Kl. 6. Der havde ingen Saarede været, eller maaske de ikke turde komme op af Hullerne, de have gravet sig ned i, thi det var næsten et Vidunder, om ingen skulde være ramt. Der havde været en ganske forfærdelig Skydning, og Officererne, der laa hos mig, undrede sig over, at jeg havde sovet saa trygt; men de vare nys komne fra Als, de havde ikke ligget herude saa mange Nætter som jeg, ellers skulde de nok sove. Jeg skal jo helst til Byen, men Officererne mene, at det er umuligt at gaa under denne Beskydning; den er rigtignok usædvanlig voldsom, men rimeligvis bleve de saaledes ved hele Dagen og storme saa til Natten. I den senere Tid har Fjenden begyndt at beskyde os med runde Projectiler, der maa være temperede, da de undertiden ligge længere Tid, inden de springe. De ere værre for Mandskabet end Anslagsgranaterne, idet Stykkerne spredes, men rundt, medens største Delen af de første blive i Jorden. Folkene have forskellige Navne til dem; nogle

kalde de Krikænder, fordi de undertiden snurre rundt i Hullet med en særegen Lyd, inden de springe. Jeg har samlet forskellige Slags Brandrør; en er med Lunte, der tændes af Krudtladningen; ved Anslaget farer en løs Kugle frem og aabner for en lille Krudtbeholder, hvis Indhold derved finder Vej til Luntten og antændes.

April 19^{de}

Det var en drøj Dag igaar; alt gik næsten i Et for mig, saa jeg har ondt ved at samle det idag. Jeg blev i Skandsen til henad 8, men da Beskydningen snarere blev værre end mindre, og jeg vidste, mine Syge ventede mig paa Gaden, skyndte jeg mig afsted tværs over Markerne, mens jeg sendte Iensen langs Løbegravene til Allsund for at følge dem. Ieg tog Benene med mig, da der ligesom foregaaende Dag faldt mange Granater umid(del)bar bag mig, indtil jeg naaede Slugten ved Aabenraavejen. I Huset talte jeg med et Par Læger, der havde faaet flere Saarede at forbinde, gik saa langs Stranden ind til Sønderborg, hvor kort efter Iensen kom. Ieg begyndte saa med mine Syge og vedblev til henad 10, da Jomfruen kom styrtende ind og raabte, at nu stormede de vist, al Skydningen var pludselig ophørt, havde de set fra Lofter. Ieg fik i en Fart Tornysteret paa Iensen, og vi løb bagom Byen over i Stillingen. Allarmsignal hørte vi Intet til. Der var en stærk Geværskyden, saa at det var underligt, at vi slap henad Aabenraavejen uden at blive ramt. Kuglerne fløjtede uophørligt. Vi saa den sorte Fane var kommen op paa N. 4, saa dem løbe rundt om Stumpen af Møllen og skyde paa saarede og senere løbe frem mod den tilbagetrukne Linie, som vore igen gik frem imod. Da der kom Folk fra N. 10 og sagde, at N. 9 var tagen og N. 10 forladt, gik jeg ned til Allsund for ikke igen at gaa den Skærsild af Geværskud igennem paa Vejen (der saaes undertiden morsomme Scener paa Gaden under Bombardementet. Folk søgte at dække sig ind under Murene, ja, en søgte Skjul bag et raaddent Plankeværk, naar de hørte Granaterne, istedetfor at gaa midt ud paa Gaden, hvor de idetmindste var mindre udsat for Murbrokker og andet.

Der fortaltes, at selv en Soldat var kommen dinglende op af Gaden med en Flaske i Haanden. En Granat sprang og slog Flasken itu i Haanden uden at røre ham, han blev pludselig ædru af Skrækken). Denne var næsten Hul paa Hul af Granaterne om Morgenens; jeg mødte et Par Læger, de vilde ad Vejen ind til Sønderborg; jeg raabte til dem, at de skulde følge mig ned i Slugten og langs Alssund, men de løb videre, den ene var vistnok Boesen, som jeg hører er skudt. Jeg stod en Stund paa Kirkebatteriet, saa Fjenden myldre ned ad Vejen. Et Par velrettede Skud langs ad Vejen fik dem til hurtigt at sprede sig paa Markerne til Siderne. Der kom en Mængde Saarede over Alsbroen, og da der intet var at gøre paa Lasarettet, og Midtbach holdt med sit Batteri lige ved Siden, bad jeg ham sørge for mine Folk tillige og gik op paa Ambulancen. Jeg stod i en Vognport og forbandt her mange. Zimmermann var flink, hjalp med. Der blev skudt med Granater op i Byen, og et Par faldt ved Ambulancen, som fik Ordre til at flytte. Da jeg antog, at der vistnok kom mange Saarede uforbundne til Høruphav, besluttede jeg i en Fart at tage derned, og Iensen fik hurtig min Vogn fat; og det gik saa hurtigt, Hestene kunde løbe, derned. Her var ganske rigtigt en Mængde Saarede og endel blødende, mange Uforbundne. Det gjaldt om at faa et Værelse; Kommandanten, Graah, kunde intet skaffe, saa han; godt, saa beholder jeg dette Kontoir, sa jeg, og gav Ordre til Iensen om at skaffe Halm ind; det hjalp, og jeg fik en Stue. Jeg løb ned langs Vognrækken, lod dem køre ud af Rækken, der trængte til Forbinding. De haardest Saarede sendte jeg til Augustenborg, men fik meget hurtigt Ordre til at lade Alt gaa ombord. Det var nogle drøje Timer; jeg vadede i Blod til Knæerne og Albuerne, og der var en evig Raaben paa mig. Der kom en Korpsintendant og forlangte af mig, at jeg skulde tage med Skibet til København; jeg forklarede ham, at jeg var Afdelingslæge, og Ingen vidste, hvor jeg var, da jeg paa egen Haand var taget herved; men da jeg jo nok kunde indse, at 600 Saarede ikke kunde sendes bort uden Læge, lovede jeg at tage med, naar han gav mig en skriftlig Ordre og sendte Bud til Korps-

lægen og min Chef. Dog forbeholdt jeg mig at blive fri, hvis der kom en anden Læge, inden Skibet sejlede. Der var mange Haardt-saarede, den værste en smuk Kommandersergeant med et prægtigt stort sort Skæg. Han var ramt af 5 Skud, et tværs over Næsen, saa hele Ansigtet var blodigt; det Værste var det Sidste, der knuste Laaret. Der kom Bud efter mig ombord paa det ene Skib; en Mand klagede forfærdeligt over ikke at kunne lade Vandet; da jeg fik Katheteret ind, kom der kun Blod. En Kugle var bagfra gaaet ind i Blæren. En anden laa med Brystet gennemskudt, vilde endelig have, jeg skulde hjælpe ham, jeg satte da et Par Stykker Plaster over Hullerne; det lettede ham, at der blev gjort lidt ved ham. Iensen kom løbende og sa, at vi sejlede nu; jeg stod der uden Kaskjet, som jeg ikke havde givet mig Tid til at tage paa, og uden nogetsomhelst Tøj, og da jeg hørte, at der var kommen en Læge, Eberlin, ombord, fik jeg Kaptajnen til at stoppe lidt, fik en Baad og kom iland. Der var kommen 2 Læger til Assistance, den ene en Svensk, saa jeg fik mere Ro. En Forvalter var flink, gav mig Aftensmad og afstod mig sin egen Seng. Det var første Gang i lang Tid, jeg kom af Klæderne siden 2. April, og det smagte godt. Jeg faldt i en dyb tryk Søvn. Forvalteren (From tror jeg han hed) fortalte mig om Morgenen, at han havde villet liste sig ud for at tage en Dyne, der laa paa et Bord, og for ikke at vække mig vilde han ikke have Lys med, men kom derved til at vælte Bordet over paa endel Porcellæn, der stod paa Gulvet, som gik itu. Allarmen afficerede mig naturligvis ikke, jeg havde sovet under værre Støj de foregaaende Nætter og var rigtig træet. Næste Formiddag kørte jeg tilbage til Sønderborg, fandt efter nogen Søgen min Chef tillige med Major Kauffmann paa Marken ved Artilleriparken hos Kapt. Hagerup. Min Kurv kom godt til Nytte; jeg havde endnu et Par Daaser med Suppe, som vi fik varmet, og fik os en god Middag, der kom tilpas, da mine Officerer intet havde. William traf mig og spiste med, var meget forbauset, da Ionquieres og Kaufmann talte venligt med ham og tog ham i Haanden, han i sin Bais-trøje; det var han ikke vant til.

21. April Torsdag.

Jeg har havt travlt i disse Dage med at faa ordnet mig igen, har været heldig som sædvanlig, idet Hertel skaffede mig et prægtigt Kvarter hos Forstraad Ulrich i Sønderskov. Prægtig Bolig og mageløse Folk. Det er Modsætningen til Dyppel; her den dybeste Ro og Fred midt i en dejlig Skov, der lige er ved at bryde. Udenfor Huset en prægtig stor Eg, en af de største, jeg har set, den er nævnt i Vaupels den danske Flora. Det er en mærkelig Forandring, jeg kan endnu ikke rigtig finde mig i den; det er snarere som en Sommerferie, hvor jeg er i Besøg paa Landet med Damer, Musik, Fuglesang og Glæde. Stemningen er langt fra saa trykket som efter Dannevirke, vi havde gjort nok til vor Hæder paa Dyppel; kun sørgeligt, at den 18^d skulde koste saa mange brave Folk Livet, men det var vel nødvendigt, at det ikke skulde siges, vi løb fra den ene Stilling efter den anden; og dog er dette i Grunden en daarlig Grund til at offere saamange Menneskers Liv, (Fotografiatelieret slaaet itu, saa jeg ikke fik mere end et Par Billeder, og Fotografen flygtet) og bringe Sorg i saa mange Familier. Ieg har nu den Sorg hver Dag at se over paa Dyppel, der navnlig om Morgenen ser prægtig ud, naar Solen skinner paa den. Ieg har set min Hule; den blev, efterat jeg havde forladt den om Morgenen, ramt af en Granat, der brød Loftet itu. Fra 8-3 har jeg Arbejde med at køre rundt i Kantonnementerne til mine Syge, men efter den Tid er jeg fri, hvad jeg aldrig før har havt; derfor paaskønner jeg det nu dobbelt og især, da jeg kan tilbringe min Fritid i Familien og behageligt Selskab. Hertel ligger her, og ham har jeg sluttet mig nærmere til; desuden er her en Premierlieut. Ernst.

Fredag 6. Maj.

Det er en mageløs Tid; alt er grønt; jeg kører mellem Hække af Guldregn og Seriner, der dufte; Skoven er grøn med det dejligste Blomstertæppe og Fuglekvidder. Ieg har det prægtigt i dette mageløse Kvarter; Hertel er her ogsaa stadig, men ellers skifte de Indkvarter-

rede. Her er megen Selskabelighed, da de tidligere Indkvarterede søger hertil. Paa Mandag skal vi have stort Knald til Forstraadens Fødselsdag, vi have skrevet efter Vin fra København. Jeg har faaet helt nyt Ridetøj og en ny Fjedervogn; jeg kan sagtens, sige Office-erne, jeg er Kommandantens Kjæledægge. Det er alsammen den herlige Ionquieres Skyld; det er en stor Skam, saa daarligt et Kvarter han har i en Bondegaard; han selv er alt for fordringsløs, men hans Adjudanter skulde netop derfor sørge bedre for ham. Jeg besøger ham hver Formiddag paa min Tur, spiser jevnlige Forkost der. Om Eftermiddagen rider jeg, naar der kommer en eller anden Extratur, eller jeg vil ud for Fornøjelse. Tydskerne lade os helt have Ro, men de arbejde ufortrødent, vende vore Skandser imod os og lave ny! Vi arbejde jo ogsaa dygtigt paa Løbegrave og Skandser. Forposterne paa begge Sider af Alssund kunne godt naa hinanden, men det er en stiltiende Overenskomst ikke at skyde paa hinanden; det er jo ogsaa unødvendig Blodsudgydelse. Forleden sendte Preusserne endog Parlamentær over for at gøre Undskyldning for 2 Skud, der var falden fra dem; det var af en Fejltagelse, sagde de.

12. Maj Torsdag.

Det var et flot Gilde i Mandags 9d; der blev drukket dygtig; jeg troer nok, de vilde drikke mig under Bordet, men jeg holdt mig ret brav. Bagefter fik vi en forrykt Køretur gennem Skoven ad Kolonnevej, over Stubbe og Sten, Rugmarker og Pløjemark. Hertel var min Kudsk, han kørte godt, men halvt i Gallop; mærkelig nok, at ingen væltede eller kom til skade. Igaar havde vi Gilde for vor elskede Chef Ionquieres, som alle holde af; vi skulle desværre af med ham, da han skal til København¹⁴. Det bliver et stort Tab for mig, han var altid saa hjertelig og venlig! Vi vare 12; der var ingen Lieutnant med, saa jeg var glad ved, at jeg kom med. Det var en rar Fest, der herskede megen Gemytlighed, og bagefter fik vi saa en Køretur, næsten lige saa voldsom som den forrige. Nu skal Kaufmann være Chef, han er ogsaa en rar Mand, men mindre hjertelig, mere fin. Vi

have nu faaet Vaabenhvile¹⁵, og jeg har været hos Divisionslægen for at søge Permission, men han gav mig daarligt Haab, da der kun var faa Læger, og min Plads ikke saa let at overtage for en anden. Min Tjeneste bliver nu noget besværligere, da Folkene under Vaabenhvilen spredes mere. Desværre kommer jeg nok til at flytte ind til Sønderborg, da Sønderkov ligger for meget udenfor Stillingerne, men jeg er bleven indbudt til at bo hos Pastor Bruns, meget flinke Folk, der have været her under Bombardementet.

15. Maj Pintsedag.

Idag have vi haft en flot Middag hos Ulrichs, hvor jeg endnu stadig boer sammen med Videbech. Det er et dejligt Vejr, men vi ønske alle Regn, da Vejene støver grueligt. Jeg søgte William igaar til hans Fødselsdag, men fandt ham ikke; idag har han været med til Middag og er nu nylig kørt bort med min Vogn.

24. maj.

Igaar var det en drøj Dag; jeg kom hjem Kl. 4 halvt gennemblødt af den stærke Regn, maatte saa Kl. 5 ride til en Trainkudsk $\frac{1}{2}$ Mil borte, der var sparket i Ansigtet af en Hest, var knap kommen hjem, før jeg maatte tilhest igen og til Ulkebøl, hvor en anden var sparket i Nakken af en Hest. Dog fordetmeste har jeg fri om Aftenen, og saa er her livligt, da her er Selskab nok; Pastor Bruns er nu flyttet ind til Sønderborg og vilde endelig have mig med, men saalænge jeg faar Lov til at blive her, flytter jeg ikke, jeg har det udmærket og boer midt i den dejlige Skov. Jeg kører ud i de varme Dage i en hvid Frakke, en Staldkittel, jeg har ladet sætte Perlemoders Knapper i; det er jo ikke meget militært, men behageligt, og jeg kommer i den endog til Majoren, der ikke tager det fortrydeligt op. Jeg spiser gerne Frokost hos min ene Kaptain, der ligger i en Bondegaard; jeg faar den selv med. Fru Ulrich forsyner min Taske godt; sommetider er der Pandekager og Kager i den; jeg er hendes Kæledægge, sig de andre. Idag trakterede Kaptainen med Chokolade og havde Da-

mer med, Bondes 3 ret nette Døttre; vi prøvede paa at spinde, det morede dem. Idag kom Hertel hjem, han har været i København paa Permission og har bragt sin søde lille Kone med; de havde kun været gifte 4 Dage, da han maatte til Armeen, og han var lige kommen hjem fra en Udenlandsrejse kort i forvejen.

Fredag 27. Maj.

I Onsdags var jeg til Frokost og Middag hos mine 2 Majorer, Kauffmann havde en Angina. Om Em. blev jeg hentet over til ham igen, da han vilde spørge mig, om han turde rejse for Halsen. Han havde faaet Telegram fra Regeringen om strax at tage til Høruphav, hvor et Dampskib ventede paa ham for strax at føre ham til København. Han mente, at han skulde til Konference i London, og fik naturligvis Lov til at rejse. Nu er Schreiber Quarterkommanderende; han er vittig, har altid en Masse Historier at fortælle, undertiden sjofle, men altid morsomme, men er vist ikke af de ivrigste i Tjenesten. Ionquieres lod alting gaa paa sit Ansvar, Kauffmann spurgte sig for, men Schreiber gør nødvendig noget; saaledes troer jeg, man bedst kan i Korthed karakterisere de 3 Øverstkommanderende. I denne Tid er været afskyeligt med Blæst og Regn, men min Kappe tager godt af, saa det gør ikke stort. Det vil blive en alvorlig Forandring igen at komme til København, til Regensen, tage fat paa Læsning og gaa ind i de smaa Forhold igen; det vil ikke blive saa ganske let en Sag igen at komme til Ro oven paa dette fri behagelige Liv. Militærlæge i Fredstid troer jeg dog ikke, jeg duer til; disse Finesser og Smaating kan muligvis være nødvendig, men morsom er de virkelig ikke. Bricka kom forleden og skulde inspicere min Kantinekasse og Tornyster. Jeg havde ingen Papskinner og et Par Bind mindre, end der skulde være, og saa manglede der Flasker med blodstillende Pulvere og Gud ved hvad, som jeg aldrig havde brugt, men blot brugt Flaskerne til at udlevere Medicin. Skjøndt jeg erklærede ham, at jeg havde brugt Masser af Charpi og Bind og aldrig rekvireret et eneste Stykke, da jeg havde faaet saameget sendt fra

København og havde reddet en hel Sæk fuld i Sønderborg Slot, hvor det laa uden Ejermand, formodentlig glemte fra Lasarettets Tid, og skøndt jeg sae ham, at jeg aldrig vilde bruge de omtalte Pulvere osv., skulde jeg dog sørge for, at de strax kom tilstæde. En Vægt, jeg aldrig havde brugt, da den var itu, og aldrig havde i Sinde at bruge, skulde ligeledes erstattes. Derimod kneb det svært for mig at faa nogle brugelige Tandinstrumenter fat, saa jeg tilsidst skrev efter nogle fra København paa egen Regning. Medicinen skal hver Maaned afskrives paa en Liste for sig, hvad jeg finder latterligt, da Apothekeren jo ikke faar sin Regning betalt, uden han vedlægger de originale Recepter. Clemmensen jun., der havde et lille Feltlasaret, forsikkrede, at Revisionen havde spurgt ham, hvor den ene Halvdel af en Zitron var bleven af, da der en Dag var ordineret en halv Zitron til en Mand. Man skulde ellers tro, Revisionen havde mere Grund til at spørge om Alt det, vi have efterladt paa Dannevirke og Dyppel. Iøvrigt kommer jeg meget godt ud af det med Bricka. Hans Ambulance ligger lige op til mit ene Kompagni, Tøjetaten, og de have aldeles intet at bestille, de maa gaa og drive, saa jeg synes i Grunden, de godt kunde besørge dette Kompagni; men jeg bliver dog altid hentet, Jeg har jo nu mindre Mandskab end tidligere paa Dyppel, hvor mine Styrkelister engang steg til 1710 Mand; nu ere de kun henved 1300 Mand, men de ligge meget spredte, fra Sønderborg langs hele Alssund til Arnkilsøre og langs Nørremark, Ulkebøll, saa det er en lang Tur rundt til dem hver Dag. Desuden ere de ikke altid gode at finde, idet der langs hele Alssund er nedgravet Kanoner, saaledes at de ikke kunne ses fra Tydskerne, men saaledes, at deres Skudlinier kunne beherske ethvert Punkt af Sundet. Kun faa ere samlede i smaa Batterier. Enkelte Steder groer Kornet foran Skydeskaarene og skjule Kanonerne. Jeg havde næsten troet, at jeg skulde havt en Næse, som jeg paa egen Haand var tagen til Høruphav d. 18^d og havde forladt min Afdeling; det glædede mig derfor, at Clemensen nogle Dage efter takkede mig og udtrykkelig sa, at jeg havde givet Korps og Divisionslægerne en Næse, da det egentlig havde været deres Sag at

sende Læger derned istedetfor at vente flere Timer, til der kom Efterretning fra mig til Augustenborg med de Saarede, jeg sendte derop.

10. Juni.

Ieg har havt Permission, idet Videbek overtog mine Folk, som jeg havde taget hans, men(s) han var borte; men han klagede rigtignok over det meget Arbejde, som han (havde) havt. Ieg er vant til det og bryder mig ikke derom; naar Vejret er godt, er det dejligt at køre midt mellem alle disse Hække af Guldregn og Seriner, der dufte. Alvorlige Syge har jeg jo ikke nogen af, de maa sendes til Lasarettet. Ieg har i Maj og Iuni sjælden havt mere end henved 50 Patienter om Ugen, mest Smaating, og kun sendt fra 2-10 paa Hospitalet om Ugen. Det gjorde godt at komme til Sjælland; jeg var i Sorø til 5. Juni; der var Basar og Grundlovsfest med Bille som Taler. Overalt blev jeg feteret, og Forældre og Sødskende vare jo glade ved at se mig. De loe dygtigt over Anders, der unægtelig er som en fedet Oxe, men jeg forlanger da heller ikke ret meget af ham, da jeg er vant til at hjælpe mig selv; han er iøvrigt villig og nu ret flink. Ieg har mit gamle rare Værelse ud til Skoven; det var festligt smykket med Blomster ved min Ankomst.

13. Iuni Mandag.

Igaar havde vi Selskab, Hertel og Frue, Bruns og flere; vi morede os med alle Slags Hundekunster i Skoven, som jeg ikke har glemmt endnu, skøndt jeg er bleven vel tyk til dem. Kan dog endnu springe min egen Højde, slaa Saltomortale og gaae paa Hænderne til stor Moro for Damerne og Forbauselse for Anders, men idag er jeg ogsaa træt, jeg er jo ude af Vanen. Idag er det Videbæks Fødselsdag, og vi more os igen. Ieg er bleven inviteret til Skovtur af mine Officerer ved VI Compagni.

16. Iuni.

Idag har Bimanden Thorsen været her, vi vare med og eftersaa alle Ulrichs Stader, hvor der var kommen Bipest, det interesserede

mig; jeg har jo tidligere givet mig endel af med Bier og de Dzierzonske¹⁶ Stader.

19. Juni.

Igaar var jeg paa den omtalte Skovtur, som rigtignok ikke blev en Skovtur, men Regntur; det øste Vande ned hele Dagen. Vi kørte til Augustenborg, spillede Kegler, hvor jeg slog „djævhilsk godt“, som Svenskeren Prytz sa. Vi spiste til Middag i et lukket Lysthus; Hertel udbragte min Skaal paa en smuk, men altfor overdreven Maade, jeg udbragte en Skaal for Ionquieres, der blev modtaget med Iubel, og vi sendte Telegram til ham derom, som jeg idag fik venligt Svar paa. Vi kørte en Tur rundt og landede i en Kro, hvor vi spillede Billard og spiste, kom hjem Kl. 1, vaade, men stadig glade og tilfredse.

21. Juni Mandag.

Idag fik jeg til min store Forbauselse med en Ordonnants et Brev fra Hovedkvarteret saalydende:

General v. Steinmann¹⁷ har anmodet mig om at bede Hr Underlægen tage tiltakke til Middag hos ham imorgen Kl. 4 i al Tarvelighed.

Augustenborg 20.6.64

Bendtz, Premierlieut.

Det overraskede mig unægtelig en hel Del; formodentlig skal han have Artilleriets Officerer og tager saa mig med, hvad der er meget pænt. Forleden var jeg med Ulrichs i Augustenborg Ladegaard og paa Gammelgaard, og Fruen har kørt med mig rundt paa en af mine Ture; idag kører jeg Fru Hertel og Ulrich til Hørup Præstegaard i Besøg, saa jeg kommer nok omkring. Imorgen tidlig skal jeg være tilstæde ved en Execution, da en Konstabel skal have 50 Rottingslag, som han iøvrigt ærligt har fortjent, skøndt det er uhyggeligt at se derpaa.

23. Juni Torsdag.

Ieg var saa hos Steinmann i Forgaars. Der var ikke andre Artillerister med en(d) Kapt. Grove. Ieg generede mig ordentlig ved mine daarlige sorte Benklæder og min grulig Frakke, hvor Guldbroderiet snart er helt Sølv, da Guldet er afslidt¹⁸. Men hvorledes skal Tøjet kunne holde efterat have været ved Dannevirke og navnlig Dyppel, og jeg har virkelig ikke Raad til at anskaffe ny Uniform¹⁹. Generalen kom ind „Formodentlig Underlæge Trautner“, „ja“, jeg har ønsket at gøre deres Bekendtskab, jeg har stadig hørt dem meget hæderligt omtale osv. Ieg blev noget forlegen over hans Roes, kunde jo kun bukke. Ved Bordet drak han privat Glas med os, vi var kun 3 Indbudne. Efter Kaffen spadserede han mod Sædvane over en Time med mig i Haven, spurgte mig ud om adskilligt. „De kommer jo saa meget omkring, taler med saamange Folk, hvad siger de om Opstillingen og Fordelingen af Tropperne.“ Jeg forklarede ham Folks Mening, at naar Rolf Krake kunde dække Arnkild Øre, kunde Fordelingen vist ikke være anderledes; kun mentes der, vi var faa. Han sa selv, at han havde ønsket flere Folk, men ikke kunde faa dem. Saa tog jeg Afsked; han fortalte mig, at det havde været ham en Fornøjelse at gøre mit Bekendtskab; jeg bukkede igen og gik. Idag har vi haft en smuk højtidelig Gudstjeneste; Feldtpræst Clausen talte hjerteligt om St. Hansdags Betydning som Johannes den Døbers Dag og forklarede Ioh. Virksomhed smukt og simpelt. Den hele Gudstjeneste gjorde et godt Indtryk under disse Forhold.

Mandag 27. Juni.

Nu have vi da Krig igen. Igaar vækkedes jeg i Skovridderboligen med Kanonskud, Bum, bum lød det og skræmmede Folk op af Sengene; man var jo nu afvænnet fra den Lyd. Allerede i Lørdags var Kapt. Lund og Lieut. Ernst tagen bort til en Bondegaard. Videbech blev liggende her. Ieg vilde igaar været til Alters i Augustenb. om Formiddagen og saa flytte om Em., men jeg fik Hastværk med at pakke ind og flytte ind til Sønderborg til Bruns. Det er lidt under-

ligt at møde alle Folk flyttende ud, naar man selv flytter ind. Bruns blive her, og i den nordlige Del af Byen er der da ogsaa endel Folk blevne, saaledes min gamle Vært Dampmølleren og Iomfruen. Jeg skulde have et prægtigt stort Værelse, men foretrak at bo nede hos Hertel, der har 2 Senge i sit Soveværelse og Dagligstue. Jeg red til Ulkebøl, hvor jeg hjalp med ved en Laaramputation, saa over til Krigsskuepladsen, hvor imidlertid alt var roligt. Det Hele indskrænkede sig til, at Tydskerne havde skudt endel paa vore gamle Batterier, som vare uden Kanoner, men hvor vore Folk havde moret sig med at sætte Iydepotter og lignende bag Skydeskaarene. Det var jo glædeligt, da det viste, at vore nedgravede Kanoner ikke vare kendte af dem. Vi svarede slet ikke, saa Tydskerne kun fik liden Nytte af deres Recognoscering. Der siges, at de have arbejdet stadig under Vaabenstilstanden, hvad vi slet ikke have gjort, da vi ærligt holde Betingelserne.

Faaborg 29. Iuni Onsdag Aften.

Hvilken sørgelig Dag har dette ikke været, og hvor meget er ikke sket siden iaftes. Jeg ventede rigtignok ikke, at Als skulde blive tagen saa hurtigt; vel havde vi nok talt om, at Fjenden kunde stille saamange Kanoner op overfor os, at han kunde gøre Opholdet umuligt for os en $\frac{1}{4}$ Mil ind i Landet og saa gaa over under deres beskyttende Ild, men vi stolede Alle en hel Del paa Rolf Krake, der skulde løbe Baadene i Sænk. Aftenen før var der Rygter om, at Fjenden havde samlet en Mængde Baade i Vemmingbund; der var i den Anledning gravet 2 nye Kanonplacement ved Stranden mod Ladegaarden. Ingeniørerne skulde udlægge Sprængmaskiner²⁰ og begyndte ved Kjærvig den Nat; vi ventede i Grunden alle Overgangen ved Sønderborg, hvor der var smallest og Rolf Krake ikke kunde komme ind i Sundet. Hertel og jeg sov til $2\frac{1}{2}$, da vi vækkedes ved Granater, der faldt i Slottet og rumlede voldsomt, samt ved, at et lille Hus blev skudt ned i Gaden ikke langt fra Præstegaarden. Hertel løb strax op og satte Møllebatteriet i Gang med at skyde, mens jeg lavede

Kaffe og fik Tøjet bragt paa Vognen. Der vedblev at falde Granater ned i Slottet og Byen. Vi skyndte os til Kirkebatte(rier)ne, der var i fuld Gang med at skyde, da vi kom. Der blev fyret uafbrudt paa Skandserne paa Dyppel, og det var tydeligt, at Fjenden ikke her havde den sædvanlige Overmagt; vi skød livligere end de, de kunde ikke tage Sigte saa roligt som mod Dyppel, thi ikke et Skud ramte Kirkebatteriet, de gik enten over det eller faldt foran. Fjendens Infanterister i Skyttegravene ligeoverfor generede os med Geværskydning, hver Gang vi viste os over Brystværnet, vi skød paa dem med Voldrifler. Vi hørte Infanteriild nordpaa, men anede ikke, at der var sket Overgang; vi troede, Fjenden skød paa dem, der lagde Sprængmaskiner ud i Allsund. Jeg sendte Iensen tilbage til Ladegaarden for at hente min Hest for at ride Nordpaa og høre, hvordan det gik, men da han blev borte, gik jeg nordpaa til Engeshøj bakken og saa der livlig Fægtning i Kjærby. Jeg kunde se vore gaa frem ad Vejen i Colonne, blive beskudte og saa sprede sig ved Hegnene og enkelte falde paa Marken. Der var stærk Kanonskydning, og enkelte Geværkugler fløjtede. Her saa jeg første Gang Granaterne i Luften om Dagen. Jeg gik tilbage, og kort efter kom Fjenden nærmere langs Stranden. Vi prøvede paa at skyde med en 4 Punds imod deres Skyttekæder, men de vare for spredte til, at det kunde have gjort Nytte. Kl. var da over 5, vi saa Barakkerne brænde ved Sundsmark. Hertel kom tilbage fra Kirkebatteriet, sa', at 10. Reg. var trukken ud af Byen og vor Retrætelinie afskaaren; men han havde set Kanonbaade ud for Sønderskov, som han haabede vilde optage os. Vi fornaglede og gik gennem Kirkealleen tværs over Gaden igennem Reymouth Hotel og Have ud paa Market(n) og gennem Kornet, over Ladegaarden til Sønderskov. Iensen var ikke kommen tilbage, jeg tog derfor selv Kantinetornysteret paa Ryggen og Kappen paa Armen. I Kirkealleen fik en Korporal Krampe; jeg fik ham til sig selv igen og med, men i Hotellets Have fik han igen Anfald, og da det lod til at blive langvarigt, og de andre var langt forud, lod jeg ham ligge og løb efter dem gennem Hvedemarken. De skød Granater paa os fra Dyp-

pel, dog uden at saare nogen. Ved Skovbrynet kom vi gennem en Kæde af Infanteri, 10. Reg., og naaede ned til Stranden til det sorte Hus. Her laa vi, mens Baaden kom ind og optog os; der kom en Deling Infanteri forbi langs Stranden. Det varede endel, inden vi blev indskibede, da der maatte vades et langt Stykke ud i Stranden. Min Vadsgermand kom med et Par Skjorter; de vare rigtignok ikke blevne strøgede, men jeg vilde vel nok have dem, som de var; og jeg blev glad ved dem, jeg vidste ikke, hvor mit Tøj var. Hertel, et Par Officerer og jeg kom i den første Baad, og da vare Prøjserne i Skoven og skød paa os; vi naaede ud paa en Kanonjolle, der var helt overfyldt, og derfra til Dampkanonbaad(en) Thura. Her blev jeg strax hentet ned i Kahytten til en Saaret; da jeg kom op, raabtes der: dæk dem; jeg krøb da paa Dækket hen til en anden Saaret, der var død, ramt i Hovedet af en Spidskugle, som først var gaaet gennem Skorstenen, som laa bag ved. Vi fik Ro for Skydningen, da en Kanonbaad roede nærmere til Skoven og sendte Kardætscher op i den. Vi naaede over ved Kainæs, og jeg kom ombord i en større Damper, Skirner, der kort efter afgang til Faaborg. Her var endel Saarede at forbinde, Stemningen var meget nedtrykt. Ieg laa paa Dækket og talte endel med Feltpræst Clausen. Da vi nærmede os Faaborg, fik jeg endel Depescher fra flere Officerer, sprang iland, inden Skibet rigtig var lagt til Broen (jeg var første Mand i Land af hele Armeen fra Als, just ikke for at rose mig deraf), løb strax til Telegrafstationen og fik de første Depescher afsendt fra Faaborg 3'18. Efter Dyppel Affæren vidste hverken Sofie eller mine Forældre i flere Dage noget om mig. William havde søgt mig d. 18^d, men ingen vidste om mig; nogle havde sagt ham, at jeg var fangen i N. 9, en anden, at jeg var saaret, og det havde han skrevet hjem. Ieg havde skrevet 2 Breve og sendte dem med en let saaret Officer, da jeg troede, det saa kom hurtigst til København, men han havde glemt dem i 8 Dage. Denne Gang fik mine betids Underretning om min Skæbne. Jeg tog saa fat med Arbejde, som der var nok af; de Saarede skulde fordeles til Lasareetterne, nogle kom i Kirken og Raadhuset. Ieg ærg-

rede mig over Petræus, der gik i Militærlægedragt og spadserede paa Broen med sin Kæreste under Armen, som om det Hele ikke vedkom ham, der dog var Lasaretlæge i Byen. Derimod var gamle Ortmann mageløs flink, og efter Arbejdet fik jeg hos ham Spise, som jeg trængte højlig til, da jeg saa godt som intet havde nydt hele Dagen. Jeg er nu kommen i Kvarter med Prytz, en svensk Løjtnant, der maa gaa i Morgensko; han er grumme forfængelig, navnlig af sine Fødder, og havde et Par lakerede Sko paa; de ere blevne helt opløste ved Vadningen, saa han nu maa gaa med Værtens Morgensko til Moro for os.

31. Iuni Fredag.

Vi marcherede igaar herud i øsende Regnvejr, Hertel og jeg havde faaet Kvarter i Millinge Skovriddergaard hos Bøving, der selv har 4 Sønner med i Krigen. Det er en meget vakker Familie, venlig og forekommende. Anders er kommen med Tøjet, som han har reddet næsten altsammen; Iensen er mærkeligt nok ogsaa kommen tilbage. Han fandt ikke Vognen og Ridehesten ved Ladegaarden; da de allerede vare kommanderede tilbage over Høruphav, søgte han tilbage til Kirkebatteriet, som vi havde forladt, og slap, skøndt Byen var fuld af Preusserne, bagud, kom imellem 10. Reg., hvor han fik fat i et Gevær, og slog sig igennem med dem ved Høruphav og naaede Kainæs; han er flink som altid.

7. Iuli.

Den 3^d brød vi op fra Skovridderboligen, hvor vi havde haft det rigtig godt, og marcherede til Brahetrolleborg, hvor vi havde faaet Kvarter paa selve Slottet og leve højt, skøndt Herskabet er borte. Det er en prægtig gammel Gaard med gammeldags Møbler og store Familieportrætter paa Væggene, blandt andet et Billede af Dronning Sofie Reventlov. Her er en prægtig Have og smuk Omegn, som vi køre rundt i. Idag vare vi paa Holstenshus med meget smukke Udsigtspunkter. Hagerup er forlagt med sit Artilleridepot, og igaar

maatte Hertel marchere med sit Kompagni til Middelfart; ham vilde jeg helst følge, men da jeg ingen Ordre har, maa jeg blive ved de 2 Kompagnier, her er tilbage.

9. Iuli.

Igaar kørte jeg til Rynkebygaard til Petersen, hvor jeg blev rigtig venlig modtaget og blev om Natten, kom herhjem Kl. 7.

10. Iuli.

I Kirke idag (Caspersen), spillede lidt paa Orgel bag efter; der er kommen Ordre, at Kompagnierne skal til København, men ingen til mig, saa jeg følger dem. Bøving har været her, og jeg har spadseret rundt med Døttrene, Frederikke 21 Aar, Riborg 20 Aar.

11. Iuli.

Imorges fik jeg Brev fra Ionquieres med Udskrift R. af Db. (hvor-til jeg er bleven udnævnt 27. Iuni). Kære Hr. Doktor, det er mig en sand Glæde at bringe Dem mine Lykønskninger til den Decoration, som De ved deres Tapperhed og Ufortrødenhed i Opfyldelsen af deres Pligter i deres ligesaa farlige som hæderlige Kald saa vel har fortjent. Det glæder mig unægteligt at modtage det, især da mine Officerer sige, at jeg har fortjent det, og det vil glæde Fader og Moder, naar jeg kommer hjem, ikke at tale om Sofie, som jeg jo lovede at bringe det.

16. Iuli.

Vi brød op d. 11., jeg ridende, var paa Vejen inde hos Pastor Lorenzen i Gelslev, hvor jeg spiste til Middag og besaa Egeskov, tabte min Dolk, som jeg nu kun har Skeden til. Graae og jeg indkvarteredes hos Lange paa Ørbækklunde, som jeg kendte fra tidligere Dage. Næste Morgen kørte jeg forud til Nyborg og hilste paa Thuesens. I Korsør blev jeg forsinket, saa jeg ikke kom med Extratoget, men maatte med Middagstoget, saa jeg ikke fik hilst paa mine Sødskende paa Banegaarden. Gnudtzmann var med; vi kørte lige til 3. Fæst-

ningskomp., der strax maatte besætte Søforterne. Vi sejlede til Toldboden med Major Ernst. Om Aftenen var jeg hos Sofie og overraskede dem fuldk. Næste Dag var jeg hos Ionquieres og Stabslægen, der modtog mig med „hvad vil de her, vi have ikke Brug for dem her“; jeg forklarede ham min Stilling, hvorledes jeg var uden Ordre; han var overordentlig venlig og forekommende og tillod mig strax at tage til Middelfart og opsøge Hertel igen. Onkels og alle Bekende vare jo meget glad ved at se mig. Om Middagen d. 14^d reiste jeg med Anna Lund til Sorø, var der i 3 Timer, hvor der var stor Glæde over Korset, og tog til Nyborg, hvor jeg laa om Natten, men ikke kunde faa mine Heste eller Vogn fat. I Odense var der Marked, jeg maatte vente fra 2-11 Aften, inde(n) jeg fik Befordring med Zøilner, og kørte om Natten til Hovedkvarteret i Ejby²¹, hvor jeg naaede Kl. 6 Morgen. Her traf jeg Rørby og fik Lov til at blive Læge ogsaa hos Hertel, der laa paa Hindsgavl, hvor jeg nu er indstalleret som Læge ved Artilleriet paa Hindsgavl Odde, Fænø og Fønsodde, hvor for jeg faar Baad til min Disposition. Her ligger Forpostkommandøren Schjøller og hans Adjutant Lautrup.

23. Juli.

Vi have det udmærket godt her, men det er lovligt dyrt for mig med min Underlægge; jeg maa give 8 Rd. om Dagen i Messepenge. Det er en mageløs Natur, jeg har et stort Værelse med dejlig Udsigt over Haven og Fænøsund til Fænø. Jeg har Baad, og det er prægtig at sejle rundt her i disse prægtige Sunde. Af og til fisker jeg. Vi leve et Natliv. Vi ere paa Benene, saalænge det er mørkt; først ved Dagen sover vi, og om Em. rider jeg rundt til mine Folk. Disse have det nu godt, at sige naar det ikke regner; nogle have lavet Løvhytter af Gran og Bøg, rigtignok noget utætte, men Vejret er jo i Reglen godt i denne Tid; andre have gravet sig Iordhuler med Tag af Græstørv. Den ene Bakke er aldeles fuld af saadanne, saa det ligner Rævegrave. Selv Løjtnanterne ligge for det meste i saadanne, da her ingen Huse er, men jeg er jo i den fine Byende, som Hertel siger, sammen med

Regiments og Brigadeofficererne. Inat spillede jeg 3 Timer Skach med Oberst Rist; vi spille ofte Lotteri, gøre Løjer med hinanden; iaftes fandt jeg en hel Sabel med Gehæng og Skede liggende i min Seng under Dynen, en anden Gang alle mine Møbler vendte om osv.

D. 20^d var jeg til Gudstjeneste paa Fænø, hørte Pastor Rørdam prædike, men synes ikke nær saa godt om ham som om Clausen; han er ivrig Grundtvigianer, bruger i Prædikenen vulgære og platte Udtryk; det stødte ikke alene mig, men ogsaa Folkene. Ieg spillede om Aftenen L'Hombre med mine Løjtnanter og kom først hjem Kl. 2 i dejligt Maaneskin. Da jeg vilde lande, maatte jeg ikke for Skildvagtten, da jeg ikke havde Feldtraabet; maatte vente, til Patrullen kom, og blev saa ført til Forpostkommandøren, som lo ad mig. Det er eneste Gang, der er forlangt Feltraab af mig i hele Krigen, skøndt jeg har færdedes ude Nat og Dag.

24. Iuli.

Igaar havde vi en smuk Dag. Major Klingzig fra 13. Reg., Kapt. Smith og Adjutant Mühlerts ligge her. Vi vare alle ovre paa Fænø, havde Musikken med, og der spillede om Aftenen og paa Hjemturen i Baadene. Vi havde et muntert lille Gilde og gjorde en hel Del Kropkunster ovenpaa, som jeg dog endnu ikke har glemt, hvor tyk jeg end er bleven.

26. Iuli.

Idag fik jeg mit Ridderkors og Diplom sendende med Posten. Ieg skal aflægge Ed skriftlig saalydende:

Benaadet ved Hans Majestæt Kong Kristian d. 9^d med Dannebrogordenen lover og sværger jeg til Gud Almægtigste at være fremdeles min Arve Konge og Herre huld, tro og lydig, indtil mit Livs Ende at tjene ham og Fædrelandet efter yderste Evne og Kræfter, at opfylde alle Ridderpligter og steds at være Dannebrogordenens Statuter, dem, som ere, og dem, som herefter fastsættes maatte, lydig, saa længe jeg lever.

Saa sandt hjælpe mig Gud.

Desuden skal jeg afgive til Ordens Kapitlet en Beretning om mit Livs Hændelser; den bliver kort og ringe.

27. Iuli.

Min Fødselsdag har jeg tilbragt meget behagelig. Imorges kørte jeg med Majoren til Strib og besaa alle Batterierne langs Lillebælt, kom hjem til Middag og var ude at fiske, hvor jeg fangede 17 store Torsk. Imorgen skal vi ombord og se Rolf Krake og derefter til Fænø. Her tales stærkt om lang Vaabenstilstand.

17. Aug.

Det har været en meget behagelig Tid. Familien er kommen, og vi bo nu som deres Gæster her. Herren²² synes jeg ikke videre om, han er meget prosaisk og har ikke opfundet Krudtet; vi spille jevnlig Billard sammen, jeg har vundet hans Hjerte ved at sye en Hest sammen, som havde faaet et slemt Hudskaar i Panden „at jeg ikke holdt mig for god til at hjælpe et Dyr“. Fruen er en prægtig Kone, ægte Dansk, lidt Grundtvigianer med Sands for den smukke Natur, Poesi og Musik. Et Par yndige Smaapiger, Sofie 4 Aar, Karen 6 Aar (18. Aug) og en Dreng 12 Aar, som jeg leger med; de holde af mig og hænge ved mig. Klingsay og Smith ere nu rejste, men jeg har heldigvis beholdt min rare Hertel. Humøret har iøvrigt været meget slet; det er sørgeligt, at vi slet ikke kunne faa nogen Hjælp, men skul(de) overmandes af 2 saadanne Røverstater, og Europa ser til paa det. Skal Vaabenstilstanden vare længe ved, og der ikke er Udsigt til mere Krig, maa jeg se at faa min Afsked for igen at komme til København i de gamle Folder og faa fat paa Examen. Kaptain Brun, der ligger her med sig lille Dampskib, er et rart Menneske, vi ere jevnlig ombord hos ham og gøre Smaature i Sundet; al sin Fritid tilbringer han her, han synger endel. Vi vare med ham ombord i Esbern Snare, drak Chokolade og fik Musik. Den 13. rejste Forpostkommandøren, som jeg ikke syntes videre om, og hans Adjudant Lautrup, der er et prægtigt Menneske, som vi alle ville savne, navnlig om Af-

tenen, naar vi sidde i den yndige Havestue, hvor han plejede at synge, og han sang smukt. Nu er Hertel og jeg ene. Jeg fik mig en ordentlig Nældefeber, forgiftet af Krebsesuppe, saa jeg maatte holde mig i Sengen i 2 Dage. Fruen var meget omhyggelig for mig, sendte jevnlig Bud, hvordan jeg havde det, og om jeg ikke ønskede noget. Vi leve rigtig godt, varm Frokost Kl. 12, til Middag Kl. 4, flot, dygtig Jordbær osv. Fruens Forældre „Excellencen“ Lowzow og Frue ere komne hertil, jeg synes ikke om hende, men rigtig godt om den gamle Mand; vi faa mangan en god Passiar, naar vi spadsere rundt i Haven, han støttende sig paa min Arm, da han gaar daarligt.

18. Aug.

Idg permitteredes de fleste af vore Folk; i den sidste Tid har de havt det ubehageligt nok i deres Hytter og Huler, da det næsten stadig har været Regnvejrr. Ieg har nu kun grumme lidt at bestille og har idag sendt min Ansøgning om Afsked til Stabslægen. Bryder Krigen ud igen til Foraaret, mælder jeg mig igen, hvis jeg kan faa min Examen imens. Inat laa jeg ombord hos Brun; jeg havde sejlet en Tur med ham og blev saa hos ham. Idag er det Karens Fødselsdag 6 Aar, og vi have spist flot.

22 Aug.

Nu har jeg da faaet min Afsked og skal bort, saa saare jeg faar min Afløser. Nu er dette Afsnit af mit Liv afsluttet; det har været mere bevæget og indholdsrigt end det tidligere.

Ancker, Johan Andreas Peter (1838–1876), uddannet ved landvæsenet, skuespiller, artillerikommandør i skanse II i krigen 1864, fanget ved stormen på Dybbøl, ud af hæren i 1865.

Andersen, Carl Theodor Valdemar (1838–1870), cand. pharm. og stud. med., konst. underlæge i hæren 1864.

Andersen, Carthesius Elieser Joachim (1837–1927), cand. polyt. 1861, sekondløjtnant i Københavns bürgerlige artilleri.

Arendrup, Emil Peter Ussing (1838–1871), cand. med. vinteren 1864, og konst.

- underlæge i hæren, var under den fransk-tyske krig 1870–71 frivillig overlæge ved den østrigske hjælpelazaret i Paris og derefter ved et lazaret i St. Cloud.
- Asp, Vilhelm Christian Georg (1833–1873), militærlæge, konst. overlæge 1863–64.
- Bache, C. R. (1841–97), sekondløjtnant i artilleriets krigsreserve, senere trafikinspektør ved statsbanerne.
- Bartholin, Frederik (1829–), kaptajn i artilleriet, kompagnichef ved 4. fæstningskompagni, taget til fange den 29/6 1864.
- Bendtz, Vilhelm Ferdinand (1832–91), premierløjtnant og ordonansofficer ved general Steinmanns kommando på Als.
- Bille, C. St. A. (1828–98), redaktør 1851–72 af det nationalliberale centrumsblad „Dagbladet“.
- Boesen, Henrik Jacobi (1805–1864), militærlæge, konst. overlæge 1864.
- Breidal, Daniel (–1871), premierløjtnant i artilleriet, kompagnichef for 4. fæstningskompagni efter den 29/6 1864.
- Bricka, Frederik Vilhelm Theodor (1809–79), militærlæge, divisionslæge for 1. division i 1864.
- Bruhn, Ernst Adam (1827–64), premierløjtnant ved 17. infanteriregiment.
- Bruun, Peter Urban (1833–88), løjtnant i marinen.
- Brønnum, J. W. A., sekondløjtnant i artilleriets krigsreserve.
- Bøgh, Erik Nicolai (1822–99), forfatter, teaterdirektør, redaktør.
- Carlson, C. O. (–1864), sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve.
- Castenschjold, Carl Vilhelm Behagen (1837–1919), cand. polyt., 1861 sekondløjtnant i Artilleriets krigsreserve, kommandør i flankebatterierne på Als, alternerede med Ancker i skanse II, senere godsejer på Borreby.
- Claudi, Christian Frederik Emil (1828–1897), militærlæge, fra 1862 karakt. overlæge.
- Clausen, Johannes Carl Emil (1832–1908), cand. theol., medstifter af Kirkelig forening for Indre Mission 1861, udsendt af Indre Mission under krigen 1864, fik tilladelse til at virke frit i hæren og senere beskikkelse som feltpræst.
- Clemensen jun, Johan Christian Emil (1837–1918), konst. underlæge og reserve-læge i hæren 1863–1872, under krigen ved feltlazaret i Flensborg, på Als og Fyn.
- Clemensen, Johan Lorentz (1808–83), divisionslæge for 2. division i 1864.
- Denker, Frantz Wilhelm Ferdinand (1836–1881), cand. polyt. 1861.
- Drewsen, Sophus Georg (1841–1893), cand. polyt. 1866.
- Djørup, Michael (1804–1876), Stabslæge for hæren 1863–1873.
- Eberlin, Peter Frederik Johan Conradt (1838–1895), stud. med., konst. underlæge i hæren 1864.
- Elben, Hagbarth Andreas (1833–), kaptajn, stabsofficer ved artillerikommandoen.
- Elster, G., premierløjtnant i artilleriets krigsreserve.
- Ernst, Jakob Marius Frederik (1820–97), major, fra 13/6 1864 højestbefalende over Københavns søbefæstning.
- Fibiger, Carl Christian Edvard (1838–1907), cand. polyt. 1865.
- Gade, Frederik Laurentius Emil (1816–1884), praktiserende læge i Sønderborg, men samtidig underlæge i hæren 7/4 1862–30/8 1864.

- Gerlach, Georg Daniel (1797–1865), general for 1. division, afløst general Lüttichau som hærens øverstkommanderende den 28/2 1864, blev selv afløst af general Steinmann den 5/7 1864.
- Gloerfeldt, Frederik Peter Quaae (1845–64), sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve.
- Gnudtzmann, Johannes Emil (1837–1922), stud. polyt., arkitekteksamen 1866, reserveofficer i artilleriet.
- Good, Frederik Christian (1827–80), officer i ingeniørkorpset, ledede ingeniørarbejdet, bl. a. i hovedstillingen på Dybbølbjerg, fra 1868 chef for krigsministeriets 2. departement.
- Grove, Alexander (1829–), kaptajn i artilleriet, chef for 3. fæstningskompagni efter Sicks tilfangetagelse.
- Güldenchrone, Chr. (1837–), sekondløjtnant i artilleriet.
- Gyldenfeldt, Holger Scheel (1817–19/3 1864), kaptajn og bataljonskommandør ved 10. infanteriregiment.
- Haagensen, Hans Sophus Andreas (1839–1891), cand. polyt. 1865.
- Hage, Alfred (1803–1872), korneksportør og politiker, kendt for sine skrappe forretningsmetoder og sin rundhåndethed, når det gjaldt offentlige formål, der havde hans sympati.
- Hagerup, Gotfred (–1881), officer, fra 1863 kaptajn i artilleriet.
- Hall, Carl Christian (1812–88), nationalliberal politiker og regeringsleder, hans ministerium trådte tilbage den 24. dec. 1863.
- Haxthausen, Carl Ulrik Emil (1807–89), oberstløjtnant i artilleriet, afløste den 21/2 1864 oberst Vahl som artillerikommandant i Dybbølstillingen, sygemeldtes den 22/3 og afløstes af Jonquieres.
- Hertel, Harald Christian (1827–81), kaptajn i artilleriet, chef for 6. fæstningskompagni.
- Hviding, Heinrich Carl Meinig (1809–1877), militærlæge, overlæge ved hæren i Slesvig fra 1851.
- Ibsen, Napoleon Eugen Georg Otto (1834–1902), cand. polyt. 1861, og stud. med.
- Jacobi, F. F. (1830–1900), premierløjtnant i infanteriet, adjudant ved overkommandoen, senere departementchef i krigsministeriet.
- Jonquieres, Henry Alexandre Antoine de Dompierre de (1861–79), major i artilleriet, ved Dannevirke i general Lüttichaus stab, fra 22/3 1864 højstkommanderende artilleriofficer i Dybbølstillingen, 18/4–9/5 højstkommanderende artilleriofficer på Als, derefter til København som konstruktør ved artilleriet.
- Kauffmann, W. F. L. (1821–92), major i artilleriet, højstkommanderende artilleriofficer på Als 9/5–25/5 1864, derefter i mission til London.
- Klingsey, Peter Edvard (1817–87), major i infanteriet, betydelig virksomhed som korttegner og kortlitograf, har tegnet atlas til 2. udg. af Traps Danmark.
- Krarup, Christian (1837–1914), cand. mag. og stud. med. i 1864, konst. underlæge i hæren 1864.
- Larsen, Frederik (Frits) Christian Ludvig Bergmann (1839–1916), stud. med. konst. underlæge i hæren 1864, krigsfange ved stormen på Dybbøl.
- Lassen, Eduard Johannes (1837–16/4 1864), cand. polyt. 1861, sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve.

- Lautrup, Johan Charles (1840–), sekondløjtnant i infanteriets krigsreserve
- Lowzow, Frederik (1788–1869), amtmænd for Københavns amt, geheimekonferensråd.
- Lüttichau, Mathias (1795–1870), højstkommanderende artilleriofficer i Dannevirkestillingen, overtog den 7/2 1864 midlertidigt overkommandoen over hæren, afløstes som sådan af general Gerlach den 28/2 og kaldtes hjem til København som chef for artilleriet.
- Moltke, Otto Henrik Theodor Albert Frederik August (1827–97), kaptajn i artilleriet, chef for 1. fæstningskompagni.
- Munck, Frederik Vilhelm (1833–1913), 1862–64 kateket ved den frie danske menighed i Flensborg, afsat af Preusserne efter krigen.
- Müllertz, Carl Theodor (1833–), premierløjtnant i artilleriet, tjenestgørende ved staben.
- Mynster, Carl Jacob Niels Sylvester (1837–1903), cand. med. 1863, underlæge i hæren 1864.
- Ortmann, Cilius Christian Vilhelm (1808–69), distriktslæge i Fåborg.
- Pape, Johann Heinrich (1798–1888), militærlæge, holstener, divisionslæge for 3. division, afsked som etatsråd ved udgangen af 1864, derefter bosat i Holsten.
- Pedersen, Jørgen Leopold Christian (1834–90), premierløjtnant i artilleriet, tjenestgørende ved feltparken.
- Petersen, Andreas Christian (1837–1900), cand. polyt. 1861, sekondløjtnant i artilleriets krigsreserve, kommandør i skanse 4 på Dybbøl, fra 1882 overlærer ved Roskilde Katedralskole.
- Petræus, Peter Martin (1838–1900), cand. med. 1861, konst. underlæge i hæren 1864, senere distriktslæge i Nibe.
- Poulsen, Jacob Peter (1831–94), militærlæge, konstitueret overlæge 1864.
- Prytz, H. O., frivillig svensk officer fra Svea Artilleriregimente.
- Rahlff, Joachim Georg Heinrich (1822–1899), militærlæge.
- Recke, Johan Ditlev Zepelin (1817–91), major i artilleriet ved 12. feltbatteri.
- Reymann, Christian Vilhelm Emilus (1818–1871), svendeeksamen i barberlauget og cand. med., militærlæge, fra oktober 1861 overlæge i hæren i Sønderborg.
- Rist, Johannes Frederik Fischer (1809–73), oberst ved infanteriets 11. regiment.
- Rüppel, reservekorporal i artilleriet, ved 4. fæstningskompagni.
- Rørbye, John S. (1801–1874), militærlæge, i felttoget 1864 korpsstabslæge.
- Rørdam, Peter (1806–1883), sognepræst i Lyngby, feltpræst i Fredericia fra marts 1864.
- Schjøtz, Daniel (1824–1864), frivillig norsk overlæge i 1864.
- Schmidt, Carl Georg Julius (1823–88), kaptajn i artilleriet, chef for 2. fæstningskompagni.
- Schreiber, Edvard Valentin (1822–92), major i artilleriet, højstkommanderende artilleriofficer på Als 25/5–26/6 1864, batterichef for 9. feltbatteri.
- Schøller, Frederik Carl Gustav (1800–88), oberstløjtnant i infanteriet.
- Schönheyder, Sophus Ludvig (1837–1910), cand. polyt. 1861.
- Sick, Theodor Bernhard (1827–93), kaptajn i artilleriet, chef for 3. fæstningskompagni, taget til fange den 18/4 1864.
- Steinmann, Peter Frederik (1812–1894), generalmajor. Efter Dybbøls fald blev

styrkerne på Als lagt ind under Steinmann, efter tabet af Als afløste Steinmann Gerlach som hærens øverstkommanderende general og forlagde hovedkvarteret til Ejby.

Storch, Mathias Vilhelm (1837–1918), cand. polyt. 1861, sekondløjtnant i artilleriets krigsreserve, taget til fange den 18/4 1864.

Svendsen, Peter (1838–1913), cand. polyt. 1861.

Thaarup, Frederik Johan Rask (1836–1905), cand. polyt. 1864.

Tiedie, Ditlev Peter Vilhelm Theodor (1840–1917), stud. theol., sekondløjtnant i artilleriets krigsreserve, under krigen ved 4. fæstningskompagni.

Thomsen, Christian Albert Frederik, kaptajn, souchef hos general Hegermann Lindencrone.

Trautner, William Julius, forfatterens broder, senere kolonialhandler.

Tvede, Niels (1828–) cand. jur., auditør, fra 7/4 1864 løjtnant i hæren.

Vahl, J. (1799–1875), oberst i artilleriet, kommandør for artilleriet i Dannevirkestillingen og i Dybbølstillingen til den 20/2 1864.

Videbech, Carl Alexis Henrik Bernhard (1836–1889), lægeeksamen 1863, derefter militærlæge til 1868, stiftsfysikus i Nykøbing F. fra 1885.

Vogt, Carl Anton (1800–77), generalmajor, kommanderede Gerlachs 1. division 28/2–15/4 1864 og 2. division, efter at du Plat var faldet den 18/4.

Voldby, Viggo Theodor (1839–15/3 1864), sekondløjtnant i 18. infanteriregiment.

NOTER

- ¹⁾ Den 25/7 1862. – ²⁾ „Stadt Hamburg“ i Lollfuss nær Gottorp slot. Bekendt fra Treårskrigen som et særdeles yndet tilholdssted for officererne. (Oberst Ræder: Krigserindringer 1848–50). – ³⁾ „Damecomiteen i Kjøbenhavn til Indsamling af uldne Varer for vore Land- og Søkrigere“ havde indtil den 28. jan. 1864 afsendt 16.735 stk. uldtøj til fronten. (Eugen Ibsen: Øjeblikbilleder fra krigen 1864). – ⁴⁾ 3/2 1864. – ⁵⁾ Da Trautner var praktiserende læge i Bogense (1866–81) fik han tildelt Husflidsselskabets sølvmedalje ved udstillingen i Svendborg 1878 på grund af sin indsats for husflidssagens fremme på landet. (Nyborg Avis 21/10 1897). – ⁶⁾ En af officererne (løjtnant Lassen) skildrer Bricka fra kampen ved Mysunde: Bricka var sin post voksen, koldblodig og venlig, utrættelig og snarrådig gik ham arbejdet let for hånden. Han lignede egentlig en slagtersvend med opsmøgede skjortearmer og med hvidt blodpletet forklæde, men det var med tillid man så ham ved hans gerning. (Daniel Bruun: Fra krigens tid). – ⁷⁾ Daniel Schjøtz var nordmand, kompagnikirurg ved den norske garde i Stockholm. Han var den ene af de to læger, der mistede livet i krigen (den anden var Boesen, se optegnelsen d. 19. apr.). Bjørnson skrev et mindedigt om ham. (H. L. Møller: Krigen i samtidens digtning). – ⁸⁾ „Folkets Avis“. – ⁹⁾ Forstærkningsmændene, der blev sendt til hæren iført islandske trøjer og lyseblå feltkapper fra Treårskrigen, heraf navnet „Blåmændene“. Preusserne antog fejlagtigt Blåmændene for elitesoldater og sigtede især på dem. (Gjørup: Dybbølstillingens forsvar 1864). – ¹⁰⁾ Granaten eksploderede mange år senere i en kakkellovn (fodnote i „Ugens Tilskuer“ 4/7 1911). – ¹¹⁾ Han kunne på en dag samle for 2 rdl. og trakterede så kammeraterne (Chr.

Christensen: „Dannevirke og Dybbøl“. – ¹²⁾ Jeg gør nytte, ikke alene ved den moralske støtte det er for skansekommandøren at have en jævnbyrdig men også i mange retninger for folkene: ved en kanon, ved at hjælpe en såret, læse aviser for dem, synge for dem, danse for dem osv. (Eugen Ibsen: Øjebliksbilleder). – ¹³⁾ Udkom 4 gange om året mellem 1862 og 1867, et tidsskrift for politik og litteratur. – ¹⁴⁾ Jonquieres blev efter våbenstilstanden kaldt til København som konstruktør; han havde allerede i årene mellem de to slesvigske krige ledet overgangen fra glatløbet til riflet forladeskyts og senere til bagladeskyts. – ¹⁵⁾ Den 12/5 1864. ¹⁶⁾ Dzierzon: tysk biekspert i det 19. årh. – ¹⁷⁾ Efter Dybbøls fald blev styrkerne på Als lagt under Steinmann. – ¹⁸⁾ H. Laub skriver i „Vort Forsvar“ 12/4 1903: Lægernes uniform havde gengang himmelblå fløjlskrave med et meget pragtfuldt guldbroderi, der grupperede sig om den i midten anbragt symbolske æskulapstav. Til feltuniformen fik vi imidlertid lov til at aflægge dette ret kostbare broderi og nøjes med en lille æskulapstav i metal på kraven. Hvad der havde foranlediget Trautner til at beholde broderiet i hele sin fylde, skal jeg lade være usagt, men vist er det, at det bidrog til at give ham et for os andre læger ret forskelligt snit. Selvfølgelig gik forgyldningen af Sankt Gertrud, det vil sige ikke helt; men den blev medtaget på en sådan måde, at man måtte få det indtryk, at bæreren af denne fordums pragt var en ældre militærlæge, der sled på en af sine gamle gallafrakker. – ¹⁹⁾ En underlæge fik i hæren 1864 100 rdl. en gang for alle i ekviperingspenge og derefter 55 rdl. pr. måned foruden frit kvarter, oppasser og kantinesoldat. – ²⁰⁾ Den preussiske general Graf v. Waldersee i sin beskrivelse af krigen (1865): Desuden blev der den følgende dag (efter overgangen til Als) i sundet i højde med skanse 10 fundet omtrent 30 søminer, uden at der dog derved forårsagedes noget ulykkestilfælde. En amerikaner ved navn Schaffner havde været med ved forfærdigelsen af dem. – ²¹⁾ General Steinmann var den 5. juli blevet kommanderende general på Fyn. – ²²⁾ Kammerherre Niels Basse Fønss.